

Noora Streng

**Sijaishuollossa olevien lasten vanhempien kokemuksia
vanhemmuudesta**

Opinnäytetyö

Syksy 2010

Sosiaali- ja terveysalan yksikkö

Sosiaalialan koulutusohjelma

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU

Opinnäytetyön tiivistelmä

Koulutusyksikkö: Sosiaali- ja terveystieteiden yksikkö
Koulutusohjelma: Sosiaalialan koulutusohjelma

Tekijä: Noora Streng

Työn nimi: Sijaishuollossa olevien lasten vanhempien kokemuksia omasta vanhemmuudesta

Ohjaaja: Päivi Rinne

Vuosi: 2010 Sivumäärä: 57 Liitteiden lukumäärä: 1

Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää, miten sijaishuollossa olevien lasten vanhemmat kokevat oman vanhemmuutensa. Haastateltavat vanhemmat olivat Nuorten ystävien perhetyöntekijän asiakaskunnasta. Halusin selvittää haastateltavilta yleistä näkemystä vanhemmuudesta, miten he kokevat vanhemmuuden muuttuneen ja miten he kokevat saaneensa tukea.

Opinnäytetyöni oli laadullinen tutkimus, ja suoritin haastattelut teemahaastatteluinä. Haastatteluissa minulla oli tukena teemahaastattelurunko. Haastattelin seitsemää vanhempaa, joista äitejä oli neljä kappaletta. Seitsemästä haastatellusta kuudella oli lapsia kotona.

Pääosin vanhemmat kokivat, ettei itse heidän vanhemmuutensa ole muuttunut lapsen sijaishuollon myötä. Haastateltavat toivat esille, että sijaishuollon myötä velvollisuudet jaetaan sijaishuoltoyksikön kanssa. Suurin osa vanhemmista koki jakavansa vanhemmuuden sijaishuoltoyksikön kanssa, mutta painottivat että sijaishuoltoyksikkö ei korvaa perhettä. Suurimpana tukena itselleen vanhemmat kokivat lapsen tukemisen, ja omaohjaajan rooli nähtiin hyvin tärkeänä lapselle. Vanhemmat kokivat perhetyön toimivana ja tärkeänä tukimuotona itselleen.

Avainsanat: Äitiys, isyys, vanhemmuus, lastensuojelu, omaohjaaja.

SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Thesis abstract

Faculty: Health Care and Social Work

Degree programme: Degree program in Social work

Author/s: Noora Streng

Title of thesis: Parenthood experienced by parents with children in custody

Supervisor(s): Päivi Rinne

Year: 2010 Number of pages: 57 Number of appendices: 1

The purpose of this study is to describe how parents of children in custody experience their parenthood. I wanted to explain how the parents generally determine parenthood, has the parenthood changed after the custody, and what kind of support they have got.

The approach of the study was qualitative and the research method was a themed interview. I interviewed seven parents, and half of them were women. Most of the parents still had children living in home, and only one of the children was in custody.

The study indicated that the parenthood itself has not changed because of the custody. Parents described that they share responsibilities with the foster care unit. Most of the parents had experienced sharing parenthood with the foster care unit, but emphasized that it did not replace family. Common to all the parents was the fact that they thought that the child's personal adult in foster care unit was important to the child. The wellbeing of the child was the best support for the parents. Parents experienced family work as being both effective and important.

Keywords: Motherhood, fatherhood, parenthood, foster care, child's personal adult

SISÄLTÖ

Opinnäytetyön tiivistelmä.....	2
Thesis abstract.....	3
SISÄLTÖ.....	4
1 JOHDANTO.....	6
2 PERHE JA VANHEMMUUS.....	7
2.1 Perhe.....	7
2.2 Vanhemmuus.....	9
2.2.1 Isyys.....	11
2.2.2 Äitiys.....	12
3 VANHEMPIEN ASEMA SIJAISHUOLLOSSA.....	14
3.1 Lapsi sijaishuollossa.....	14
3.2 Sijaishuolto ja vanhemmuus.....	15
3.3 Jaettu vanhemmuus.....	16
3.4 Lapsen sijaishuolto on vanhemmalla aina kriisi.....	17
4 VANHEMPIEN TUKEMINEN SIJAISHUOLLOSSA.....	19
5 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN.....	22
5.1 Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset.....	22
5.2 Tutkimusmenetelmät.....	23
5.3 Taustatiedot.....	25
5.4 Analysointi.....	26
5.5 Tutkimuksen eettisyys ja laatu.....	26
6 VANHEMPIEN KÄSITYKSIÄ VANHEMMUUDESTA.....	28
6.1 Vanhemmuuden alkaminen.....	28
6.2 Äidin ja isän merkitys.....	29
6.3 Vanhemmuuden määrittely.....	32
6.4 Vanhemmuus kasvattaa.....	34
7 MUUTOKSET VANHEMMUUDESSA.....	36
7.1 Suhtautuminen sijaishuoltoon.....	36
7.2 Jaettu vanhemmuus?.....	38
7.3 Muuttunut vanhemmuus.....	41

8	LASTENSUOJELUYKSIKÖLTÄ SAATU TUKI	44
8.1	Yksikkö ja omaohjaaja	44
8.2	Perhetyö.....	46
9	JOHTOPÄÄTÖKSET	48
10	POHDINTA	51
	LÄHTEET	53
	LIITE 1: HAASTATTELUKYSYMYKSET	56

1 JOHDANTO

Sijaishuolto on aina ajankohtainen ja tunteita herättävä asia. Huostaanotot ovat olleet tasaisessa kasvussa, ja lapsien hyvinvointi on puhuttanut mediassa. Halusin tuoda opinnäytetyössäni esiin vanhempien näkökulmaa. Opinnäytetyössäni halusin tutkia, miten sijaishuollossa olevien lasten vanhemmat kokevat oman vanhemmuutensa. Haastattelin seitsemää vanhempaa, ja selvitin heidän yleistä käsitystä vanhemmuudesta, onko sijaishuolto muuttanut vanhemmuutta, ja miten heitä on tuettu vanhemmuudessa.

Vanhempien kokemus jää usein lapsen edun varjoon, ja halusin antaa työlläni äänen vanhemmille. Aihetta mietin ensimmäistä kertaa kohdatessani työssäni lastensuojelussa lasten vanhempia. Omien kokemuksieni mukaan vanhemmat ovat paljon sijaishuoltopaikassa läsnä, varsinkin jos lapset ovat pieniä. Tällöin työntekijät kohtaavat vanhempia melkein päivittäin. Vanhempien lasten kohdalla työntekijöiden ja vanhempien kasvokkain kohtaaminen on epäsäännöllisempää, mutta vanhemmat ovat yhä mukana lapsen kasvatuksessa. Koska vanhemmat ovat mukana lapsen kasvatuksessa, yhteistyö sijaishuoltoyksikön kanssa on tiivistä. Tällöin tieto vanhempien kokemuksista ja hyvinvoinnista ovat tärkeitä, jolloin tähän tarpeeseen vastaaminen helpottuu. Huostaanottotilanteessa lapsen etu on ensisijainen, mutta vanhemman hyvinvointi on myös lapsen etu. Opinnäytetyön aihe palvelee myös ammatillista kehittymistäni, sillä sosionomi (AMK) –tutkinon kompetensseissa mainitaan, että sosionomin tulee ottaa työssään jokainen yksilö huomioon ja pyrkiä ehkäisemään huono-osaisuutta (ECTS – kompetenssit. [Viitattu 3.10.2010]). Yksilön huomioon ottamista helpottaa tämän tilanteen ja tunteiden selvittäminen.

Opinnäytetyön toteutin yhdessä Nuorten Ystävien läntisen Suomen alueesta vastaavan perhetyöntekijän kanssa. Nuorten Ystävät on valtakunnallinen sosiaali- ja terveysalan asiantuntija ja vaikuttajajärjestö, jonka omistama konserni tuottaa sosiaali- ja terveysalan palveluja. Perhetyöntekijän vastualueella toimii kolme sijaishuoltoyksikköä.

2 PERHE JA VANHEMMUUS

Perhe ja vanhemmuus tuntuvat itsestään selviltä asioilta. Ne ovat niitä käsitteitä, jotka kaikki tietävät, mutta niiden käsitteiden avaaminen on vaikeampaa. Seuraavaksi avaan perheen ja vanhemmuuden käsitteitä.

2.1 Perhe

Perhe käsitteenä herättää jokaiselle jonkin mielikuvan. Perinteinen käsitys perheestä on ollut isä, äiti ja lapset. Käsite on kuitenkin laajentunut yksinhuoltajien määrän kasvettua, ja samaa sukupuolta olevien oikeuksien myötä. Jo vuonna 1839 ruotsalainen C. J. L. Almqvist halusi osoittaa, että perhe on yhteiskunnan mukana muuttuvat instituutio (Häggman 1994, 11).

Riitta Jallinoja määrittelee perheen esimerkiksi rakenteellisesti, jolloin perhe on jäseniensä summa. Asumismuotona, jolloin kaikki yhteisessä taloudessa asuvat määritetään kuuluvan samaan perheeseen. Perhe-käsite voidaan määrittää myös funktionaalisesti, eli yhteisönä. Tällöin jokaisella jäsenellä on oma tehtävänsä, sekä jäsenillä on keskenään erilaisia suhteita. Perhe on ehkä helpointa määrittää yleisellä tasolla yhteisönä, jonka jäsenillä on yhteisyyden tunne, yhteinen koti ja jäsenet kuuluvat kahteen peräkkäiseen sukupolveen. (Jallinoja 1985,7.)

Edellä mainitut määritelmät perheestä tuntuvat kaikki sopivilta, ja käsitettä avaavilta. Toisaalta, jos perhe määritellään asumismuotona, silloin siihen ei kuuluisi sijaishuollossa asuva lapsi. Sijaishuollossa oleva lapsi asuu usein eri taloudessa, ellei häntä ole sijoitettu omaan perheeseen. Rakenteellisesti ja funktionaalisesti määriteltynä perheen käsite tuntuu paremmalta, sillä sijaishuollossa olevalla lapsella säilyy suhteet vanhempiinsa. Tällöin heidät voidaan määrittää perheeksi, vaikka he eivät asuisikaan yhdessä. Tätä käsitystä perheestä kuvaa Jallinojan

(2000, 10) käsitys siitä, että perhe voidaan määrittää myös ideana ja tunnesiteenä. Perhe palaa aina yhteen päivittäin tai viikoittain, ja yhteen palatessaan he tietävät olevansa perhe. Vaikka sijaishuollossa asuva lapsi on poissa kotoa, tietää hän aina kotiin tullessaan palaavansa perheen luo.

Perhe voidaan myös määrittää ryhmäksi, jonka jäsenet liittyvät toisiinsa syntymän tai avo- tai avioliiton kautta. Adoptiot, keinohedelmöitykset ja sateenkaari perheet tuovat oman lisänsä tähän määrittelyyn. Perheen sisällä vallitsevat myös erilaiset roolit kuten äidin, pojan, tyttären ja isän roolit. Perheet on perinteisesti jaettu ydinperheisiin, suurperheisiin ja uusperheisiin. (Linna 1994, 3-4.)

Tämän päivän perhemuodon pohjana voidaan pitää 1800-luvulla vallinnutta familistista perhekäsitystä. Familistinen perhekäsitys on niin sanotusti ”korkean moraalinen perhekäsitys”. Siinä korostuvat perinteiset arvot kuten avioliitto, valtasuhteet eri sukupuolten välillä sekä lasten kasvattaminen tottelevaisuuteen. Sen perustana voidaan pitää uskonpuhdistuksen sanomaa avioliitosta, jossa kaksi yksilöä ”tulivat yhdeksi”. Perheen merkitys nousi etusijalle avioliiton solmineiden elämässä, ja uskollisuutta puolisolle pidettiin tärkeänä. (Kempainen 2001, 15.)

Lasten kasvatuksessa familistinen perhekäsitys näkyi tiukkana kurina. Lapset olivat vanhempiensa omaisuutta, eikä ulkopuoliset puuttuneet kasvatukseen juuri lainkaan. Lasten tiukkoihin elinoloihin vaikutti suuresti taloudellinen tilanne. Lasten tuli totella heidän vanhempiaan, jotka toivat ruoan pöytään. Teollistumisen ja kaupungistumisen myötä naisen kodin ulkopuolinen elämä lisääntyi. Esimerkiksi naisten siirtyminen ansiotyöhön toi päivähoiton perheen lasten arkeen. Samalla perinteisen familistisen perhekäsityksen rinnalle syntyi toinen, yksilöä korostava perhenäkemys. (Kempainen 2001, 14 – 15.)

Individualistinen perhekäsitys on yksilön omia tarpeita ja tunteita korostava. Se on alun perin ollut aikansa ”radikaalien” suosima, mutta on sittemmin saanut suosiota muidenkin ihmisten joukossa. Rakkaus nähdään ainoana yksilöiden välistä suhdetta koossa ylläpitävänä tekijänä, ja avioliitto koetaan kahlitsevana. (Jallinoja 1985, 26.) Individualistinen perhekäsitys vaikuttaa myös vanhemmuuteen. Per-

heen perustaminen voidaan nähdä riskinä tuhota oma itsenäisyys ja riippumattomuus. Yksilöllisyyteen tottunut ihminen voi kokea vanhemmuuden uhkana omalle vapauden tunteelle, ja pelkää vanhemmaksi tulemisen tekevän hänestä katkeran ihmisen. (Ketokivi 2002, 80.)

2.2 Vanhemmuus

Vanhemmuutta on vaikea määrittää tarkkaan. Vanhemmuutta voidaan pitää elämän mittaisena roolina, johon vaikuttavat kokemukset omista vanhemmista ja lapsuuden perheestä sekä lapsuuden kasvuympäristöstä. Vanhemmuutta toteuttavat muutkin lapsen kasvatuksessa mukana olevat aikuiset. (Rautiainen 2001,3.) Yhteiskunnan muuttumisen myötä lapsen kasvatukseen ovat tulleet mukaan niin kerhot kuin päiväkoditkin.

Vanhemmuus voidaan määrittää myös kasvuprosessina. Perhe, sosiaalinen ympäristö sekä kulttuuri vaikuttavat tähän kasvuprosessiin. Lapsen kasvaessa vanhemmat palaavat omiin lapsuuden muistoihin, ja siihen, miten heitä on kohdeltu lapsena. Hyvät muistot ja omien vanhempien käyttämät toimintatavat voivat toimia voimaa antavina, ja ne siirretään omaan vanhemmuuteen. (Klap 2005, 82.)

Katvalan (2001,23) mukaan vanhemmuutta on tutkittu lähinnä lapsen näkökulmasta, jolloin vanhempien näkökulma on jäänyt taka-alalle. Vanhemmuutta on jäsenelty esimerkiksi vanhemmuuden roolikartassa, joka on työväline vanhemmuuden selkeyttämiseen ja jäsentämiseen. Vanhemmuus on roolikartassa jaettu eri rooleihin, jotka ovat kehitettävissä. Vanhemmuuden roolikartassa vanhemmuus sisältää yhteensä viisi roolia; huoltaja, rakkauden antaja, elämän opettaja, ihmissuhdeosaaja ja rajojen asettaja. Nämä roolit ovat jaettu vielä alaroleihin, jotka selittävät päärooleja. (Rautiainen 2001, 5, 24.)

Lapsen sijaishuollon myötä osa näistä rooleista voi vahvistua vanhemmilla, ja osa jaetaan sijaishuoltoyksikön kanssa. Esimerkiksi huoltajan rooliin kuuluu alaroleina

muun muassa ruoan antaja, vaatettaja, virikkeiden antaja, levon turvaaja, puhtaudesta huolehtija ja sairauden hoitaja. Rakkauden antajan alarooleja ovat itsensä rakastaja, hellyyden antaja, lohduttaja, myötäeläjä, suojelija, hyväksyjä ja hyvän huomaaja. Elämän opettajan rooliin kuuluvia alarooleja ovat arkielämän taitojen opettaja, oikean ja väärän opettaja, mallin antaja, arvojen välittäjä, tapojen opettaja, perinteiden vaalija, sosiaalisten taitojen opettaja ja kauneuden arvostaja. Ihmissuhdeosaajan roolin alaroolit ovat keskustelija, kuuntelija, ristiriidoissa auttaja, kannustaja, tunteiden hyväksyjä, anteeksi antaja, itsenäisyyden tukija, tasapuolisuuden toteuttaja ja ihmissuhteiden vaalija. Rajojen asettajan alarooleja ovat fyysisen koskemattomuuden takaaja, turvallisuuden luoja, sääntöjen noudattaja ja valvoja, ein sanoja, vuorokausirytmistä huolehtija ja omien rajojensa asettaja. (Vanhemmuuden roolikartta [viitattu: 7.11.2010.]

Vanhemmuuden roolit muuttuvat lapsen kehittymisen myötä. Varhaislapsuudessa korostuvat huoltajan, rakkauden antajan ja ihmissuhdeosaajan roolit, kun taas kouluikäinen lapsi tarvitsee vanhempaa elämän opettajana, sillä sosiaalisten taitojen oppiminen on ajankohtaista. Arvot, jotka opitaan lapsuudessa ja nuoruudessa jäävät kohtuullisen pysyviksi osiksi lapsen persoonallisuutta. Murrosiässä vanhemmuuden rooleista korostuvat rajojen asettajan ja ihmissuhdeosaajan roolit. Lapsen tulee antaa tehdä omia päätöksiään ja harkita, jolloin vanhemman antamat mallit ratkaisujen tekemisessä ja neuvottelemisesta ovat tärkeitä. (Helminen & Iso-Heininiemi 1999, 22-23.)

Näistä rooleista sijaishuoltoyksikön vastuulla ovat lapsen arkielämää koskevat roolit, kuten huoltajan alaroolit. Sijaishuoltoyksikkö huolehtii lapsen syömisestä, riittävästä unesta ja opastaa lasta henkilökohtaisen hygienian hoitoon. Sijaishuoltoyksikön työntekijät voivat toimia lapsella myös lohduttajina, kuuntelijoina, kannustajina, arkielämän taitojen opettajina, oikean ja väärän opettajina, keskustelijoina, turvallisuuden luojina ja sääntöjen noudattajina. Oma kokemukseni on, että vanhempien rooli esimerkiksi rakkauden antajana voi korostua. Usein lapsi kokee vanhemmat parhaana emotionaalisenä tukena, jolloin vanhemman rooli kuuntelijana ja keskustelijana korostuu.

2.2.1 Isyys

Isyys on muuttunut viime vuosisadan aikana huimasti. Kun naisten koulutustaso nousi, ja naiset siirtyivät kokopäivä töihin, oli väistämätöntä että isyyskin muuttui. Puhuttiin uudesta isyydestä, sillä haluttiin tehdä rajaus vanhempaan isyyden käsitteeseen, leivän tuojaan. Perheen sisäinen työnjako muuttui, ja uudessa isyydessä korostettiin osallistumista varhaiseen vuorovaikutukseen ja hoivaan, sekä läheisen suhteen luomiseen lapsen kanssa ja tasavertainen osallistumiseen kasvatuksessa. Isyyteen sitoutumisella on positiivisia vaikutuksia mieheen, esimerkiksi isyys rohkaisee miestä olemaan sosiaalisempi, osallistuvampi ja perhekeskeisempi. (Huttunen 2010, 175-180.)

Isyys on muuttunut siten, että isä pääsee nykyään osallistumaan enemmän jo raskauden aikana. Isät ovat olleet mukana synnytysvalmennuksessa jo 70-luvulta saakka, mutta isyydestä ei ole keskusteltu riittävästi (Mesiäislehto-Soukka 2005, 13). Nykyään on jopa suotavaa, että isä osallistuu synnytysvalmennukseen ja tulee mukaan neuvolaan ja itse synnytykseen. Mesiäislehto-Soukan (2005, 199) tutkimuksen mukaan perheen kohtaaminen neuvolassa ja sairaalassa koettiin isät ohittavaksi. Äidit nähdäänkin usein ensisijaisena vanhempana, ja äidin ja lapsen välinen suhde on usein syrjäyttänyt isän ja vauvan välisen suhteen. (Niemelä ym, 2003, 261-262.)

Hyvällä parisuhteella on myös yhteys isän sitoutuneisuuteen. Suuri rooli on myös äidillä, jos äiti antaa isän sitoutua. (Huttunen 2010, 179.) Äidin ei tulisi kokea lapsen isää kilpailijana, vaan tasavertaisena vastuun jakajana ja yhteistyökumppanina lapsen hyvinvoinnin turvaamiseksi. Toimiva isyys pikemminkin vahvistaa äitiyttä, kuin vaarantaa sitä. (Mesiäislehto-Soukka 2005, 27.)

Yksilöllisyys on vaikuttanut myös isyyteen. Nykyään on hyväksyttävää, että jokainen toteuttaa omaa isyyttään omalla tavallaan. Isän tai äidin on muodostettava oma tapa toteuttaa vanhemmuuttaan ympäristöstä saamiensa tietojen perusteella. (Kauhanen 1998, 3.)

Isyydellä on monia positiivisia vaikutuksia mieheen. Esimerkiksi tutkimukset osoittavat, että psyykinen ja fyysinen hyvinvointi on parantunut isäksi tulleilla miehillä. Myös sukukeskeisyys ja perhekeskeisyys ovat lisääntyneet. Myönteisiä vaikutuksia on havaittu myös työelämässä ja sosiaalisissa suhteissa. Ajan mittaan sitoutuminen isyyteen parantaa yksilön elämänlaatua ja antaa elämälle uutta sisältöä. Jos isä asuu erillään lapsistaan ja päivittäinen yhteydenpito ja arki puuttuu, isyyteen liittyvät positiiviset vaikutukset vähenevät huomattavasti. (Huttunen 2010, 178- 179.)

Isien kokemuksia sijaishuollossa on tutkittu vähemmän mitä äitiyttä sijaishuollossa. Kertooko se osakseen siitä, että äiti nähdään yhä ensisijaisena vanhempana lapselle, ja että yleinen näkemys on se, että sijaishuolto on äidille rankempi kokemus kuin isälle.

2.2.2 Äitiys

Äitiyskin on muuttunut radikaalisti. Vielä 1800-luvulla äitiydellä tarkoitettiin raskaaksi tuloa ja lapsen synnytystä. Äitiys oli poikkeustila, josta pyrittiin palautumaan ennalleen. Hyvä äitiys käsitettiin eri tavalla kuin nykyään, ja mittarina toimi se kuinka monta lasta pystyi synnyttämään. (Katvala 2001, 14.)

Varhainen vuorovaikutus on suuri osa äitiyttä. Juuri oman lapsen äidiksi tulemiseen valmistaudutaan jo raskauden aikana, mutta tutustuminen lapseen alkaa synnytyksen jälkeen. Niemelä ym. (2003, 237) mukaan tämä tutustuminen on ensimmäinen vaihe äidintunteen syntymisessä. Toisessa vaiheessa äidille ja lapsella alkaa vuorovaikutuksessa syntyä tunne itsestään. Vauvalla tämä tunne on minä-tunteen alku, ja äidille tunne juuri tämän pienen vauvan äitiydestä.

Äidiksi tuleminen on henkinen ja fyysinen matka. Matkan alkamisen ajankohtaa, sitä milloin naisesta tulee henkisesti äiti, on vaikea määritellä. Se voi alkaa siitä, kun äidit käyvät raskausaikana läpi ajatuksia ja toiveita siitä, millainen heidän lap-

sensa tulee olemaan. Toinen mahdollinen alkamisen ajankohta on sikiön ensimmäisten liikkeiden tunteminen. Äitiyteen vaikuttavat kulttuuriset käsitykset äitiydestä, omat kokemukset ja vuorovaikutussuhteet. (Nousiainen 2004,78-79.) Usein puhutaan käsitteistä äidin vaisto ja äidin rakkaus. Ne ilmentävät sitä suurta tunteidettä äidin ja tämän lapsensa välillä. Huolenpidon ja vastuun kantaminen ei äideillä pääty siihen, kun he joutuvat erilleen lapsestaan (Nousiainen 2004, 95).

Se, miten koemme hyvän vanhemmuuden, on kulttuurisidonnaista. Mediassa puhutaan hyvästä vanhemmuudesta, sekä siitä mihin vanhemmuus on kadonnut. Lastensuojeluasiakkuus koetaan usein leimaavana, eikä huostaan otetun lapsen äiti sovi yhteiskunnan käsitykseen hyvästä äidistä. Erilaiset negatiiviset tunteet olivat tyypillisiä niillä äideillä, joiden lapsi oli otettu huostaan (Suurpalo 2007, 61).

Granfeltin (1998, 117) tutkimustulosten mukaan äitiydessä epäonnistuminen koettiin itsearvostusta särkeväksi ja traumaattiseksi. Äitiyteen liitetään paljon odotuksia siitä millainen hyvän äidin tulisi olla. Huonon äidin leiman saaminen voi olla äidille traumaattista, sillä hän ei ole kyennyt vastaamaan hyvän äidin odotuksiin. Jokisen (1996, 54-61) mukaan äitiydessä epäonnistuminen toimii uhkana naisen identiteetille. Äitiyttä pidetään naisen normaaliuden mittana, eikä siinä saa epäonnistua. Hyvä äitiys ja lasten haluaminen nähdään yhä naiseuden yhtenä kriteerinä. Äiti voi kokea lapsen kanssa elämisestä luopumisen vaikeana. Tällöin äiti voi kokea yhteydenpidon lapsen kanssa mahdottomaksi surun ja pettymyksen takia, ja äiti voi hylätä lapsensa. Jos äiti onnistuu luopumisprosessissaan, voi tämä löytää uuden tavan toteuttaa äitiyttään. (Granfelt 1998, 123.)

3 VANHEMPIEN ASEMA SIJAISHUOLLOSSA

Vanhemmuus ei pääty lapsen sijaishuollon myötä. Lapsella on yhä oikeus pitää yhteyttä omiin vanhempiinsa ja muihin hänelle tärkeisiin ihmisiin. Vanhempi voi auttaa lasta sopeutumaan uuteen tilanteeseen. Vanhempien rooli onnistuneessa sijaishuollossa on suuri. On todettu, että jos vanhemmat hyväksyvät sijaishuollon, saadaan lapsiltakin parempia tuloksia sijaishuollon onnistumisesta. Tämä johtuu siitä, että lapset ovat saaneet vanhemmiltaan luvan kiintyä esimerkiksi sijaisvanhempiinsa. Omia vanhempia ei kuitenkaan unohdeta. Sijaisvanhemmat pitävät huolen arjen sujumisesta, mutta omat vanhemmat toimivat lapselle tärkeänä emotionaalisenä tukena. (Kujala 2003, 12.)

3.1 Lapsi sijaishuollossa

Lapsi voidaan sijoittaa kodin ulkopuolelle hyvinkin erilaisista syistä. Kodin ulkopuolelle sijoittamisen muotoja ovat sijoittaminen avohuollon tukitoimena, huostaan otettuna, kiireellisesti sijoitettuna, hallinto-oikeuden väliaikaisella määräyksellä ja jälkihuoltona. (Saastamoinen 2008, 24.)

Lapsi voidaan sijoittaa avohuollon tukitoimena, mutta sijoitukseen vaaditaan vanhemman ja myös lapsen suostumus. Avohuollon sijoituksen edellytyksenä on, että se on tarpeen lapsen tuen arvioimiseksi tai kuntouttamiseksi, tai lapsen huolenpidon järjestämiseksi kasvatuksesta vastaavan henkilön sairastuttua. Lasta ei saa sijoittaa jatkuvasti avohuollon tukitoimena, ellei sitä nähdä lapsen edun mukaisena. (L 13.4.2007/417, 37§.) Lapsi voidaan sijoittaa kiireellisesti, jos lapsi on välittömässä vaarassa ja huostaanoton edellytyksen täytyvät (L 13.4.2007/417, 38§). Lapsi otetaan huostaan, jos puutteet huolenpidossa tai kasvuolosuhteet vaarantavat tämän terveyden ja kehityksen. Lapsi otetaan huostaan, jos hän itse vaarantaa oman terveytensä esimerkiksi käyttämällä päihteitä. Huostaanotto tehdään vain

jos avohuollon tukitoimet todetaan riittämättömiksi, ja huostaanotto on lapsen edun mukaista. (L 13.4.2007/417, 40§.)

3.2 Sijaishuolto ja vanhemmuus

Kun lapsi otetaan huostaan tai kiireellisesti sijoitetaan, säilyy laissa määritelty huoltajan tehtävä vanhemmalla, eikä lapsen huoltajuus siirry toimielimelle. Vanhemmat voidaan ainoastaan tuomioistuimen päätöksellä erottaa lapsen huollosta. Vaikka lapsen huolto säilyy kodin ulkopuolelle sijoitettaessa vanhemmalla, on sitä kuitenkin rajoitettu niin, ettei vanhempi pysty tekemään tavallisesti huoltajan toimivaltaan kuuluvia ratkaisuja. Sosiaalihuollosta vastaava toimielin tekee ne päätökset, jotka liittyvät sijaishuollon toteuttamiseen, ja muut päätökset tekevät huoltajat. Ainoastaan huoltajat voivat päättää lapsen taloudellisista asioista, ellei lapselle ole määrätty edunvalvojaa. Sijaishuollosta vastaava toimielin päättää kiireellisesti sijoitetun tai huostaan otetun lapsen olinpaikasta, hoidosta, kasvatuksesta, valvonnasta ja huolenpidosta, edellä mainittujen turvaamiseksi esimerkiksi erityisopetuksesta ja terveydenhuollosta. (Saastamoinen 2008, 134-136.)

Vanhemmalla on oikeus päättää esimerkiksi lapsensa nimestä, uskonnosta, kansalaisuudesta, lapsen edustamisesta häntä koskevissa asioissa ja luvasta lapsen adoptioon. Vanhemmalla on myös oikeus hakea huostaanoton purkua ja saada lasta koskevia tietoja. Lapsella on oikeus pitää yhteyttä vanhempaansa. (Saastamoinen 2008, 138-139.) Lapsen yhteydenpitoa vanhempiinsa voidaan myös rajoittaa. Tällöin perusteluna tulee olla, että yhteydenpito on vaaraksi lapselle, tai se on muuten lapsen edun vastaista. Perusteluna voidaan pitää myös sitä, että yhteydenpito rajoittaminen on välttämätöntä lapsen tai perheen turvallisuuden vuoksi. Yli 12-vuotias lapsi voi myös vastustaa yhteydenpitoa vanhempiinsa. (L 13.4.2007/417.)

Lastensuojelulain (L 13.4.2007/417) mukaan jokaiselle lapselle tehdään asiakassuunnitelma, ellei lastensuojelun asiakkuus pääty neuvonnan tai lastensuojelutarpeen selvittämisen jälkeen. Asiakassuunnitelmaneevottelut ovat oivallisia hetkiä yhdessä vanhempien kanssa sopia esimerkiksi lapsen elämään, koulunkäyntiin ja terveyteen liittyvistä seikoista. Neuvotteluita tulisi käydä ennen päätöksien tekoa, jolloin vanhempia kuullaan. Viime kädessä päätöksen tekee viranomainen. (Saastamoinen 2008, 135.)

3.3 Jaettu vanhemmuus

Sijaishuoltoyksikön ammattihenkilöstö toimii oheiskasvattajina lapsen vanhempien rinnalla. Tästä työntekijöiden ja vanhemman yhteistyöstä lapsen kasvatuksessa käytetään usein nimitystä jaettu vanhemmuus. Lausteen perhekuntoutuskeskuksessa on määritelty jaettua vanhemmuutta lapsen, vanhemman ja lasta hoitavan yksikön näkökulmasta. Sijoitetun lapsen kannalta jaetussa vanhemmuudessa korostuvat kokemus vanhemman kiinnostuksesta. Vanhemman näkökulmasta korostuu näkemys osallisuudesta lapsen kasvatuksessa ja hoidossa. Sijaishuoltoyksikön näkökulma puolestaan on lapsen ja vanhemman välisen suhteen tukeminen ja luottamuksellisen ilmapiirin luominen. Lausteen perhekuntoutuskeskuksessa vanhemmat ovat antaneet jaetulle vanhemmuudelle eri merkityksiä. Vanhemman kannalta on tärkeää saada kokea osallistuvansa lapsen hoitoon ja kasvatukseen, ja lapsen näkökulmasta kokemus oman vanhemman kiinnostuksesta on tärkeää. Sijaishuoltoyksikön tehtäväksi jää oman roolin mitoittaminen tähän yhteistyökuvioon. Vanhemmille on tärkeää myös pysyä ajan tasalla lapsen kasvussa ja kehityksessä, ja sijaishuoltoyksikön tulisi kuunnella ja keskustella lapsen kehityksestä vanhempien kanssa. Vanhemmat kokivat jaetussa vanhemmuudessa tärkeäksi myös lapsen tukemisen ongelmatilanteissa, ja myös tuen saamisen itselleen. Sijaishuoltoyksikön tulisi vahvistaa vanhemman voimavaroja ja kykyjä lapsen tukemisessa, antaa tukea itse ja myös saada tukea. Vanhemmat korostivat tietoisuutta arjen käytännöistä ja toimintamalleista sijaishuoltoyksikössä. Näin laitoksen arki on

tuttua vanhemmille, ja sijaishuoltoyksikkö luo avointa ja luottamuksellista ilmapiiriä. (Klap 2005, 88,90.)

Lapsen toiminnallisesta kasvattamisesta vastaa sijaishuoltoyksikkö, mutta vanhempien huomioiminen on tärkeää. Vanhemmilta toivotaan kasvatuksellista yhteistyötä, sillä perheelle halutaan tarjota tärkeä rooli lapsen hoidossa, ja lapselle turvata tunne, ettei perhe ole häntä hylännyt. Tämä asetelman ylläpitäminen on erittäin tärkeää lapsen sijaishuollon aikana. (Klapp 2005, 89.) Vanhemmilla häpeän, mustasukkaisuuden ja alemmuuden tunne on yleistä. Häpeä oman lapsen menettämisestä voi johtaa myös siihen, että vanhemmalla on vaikeuksia pitää yhteyttä omaan lapseensa. Lapsen ja tämän vanhemman vuorovaikutusta tulisikin tukea, ja vanhempaa tulisi auttaa ymmärtämään lapsen tilannetta. (Saastamoinen 2008, 132.) Valkonen (1995, 57) toteaa tutkimuksessaan, että lapsen ja biologisen vanhemman yhteydenpitoa olisi tuettava alusta lähtien, sillä jos yhteydenpito katkeaa, on sitä vaikea aloittaa uudelleen.

3.4 Lapsen sijaishuolto on vanhemmalla aina kriisi

Suuri osa sijoituksissa on tehty yhteisymmärryksessä lapsen vanhempien kanssa, mutta ero lapsesta laukaisee vasta kriisin. Hyvät ajat lapsen kanssa ja syyllisyys sijoituksesta herättävät vanhemmissa epävarmuutta. (Klap 2005, 88.) Vanhemmuuden kriisejä on jaoteltu Johan Cullbergin kriisiteoriaan perustuen. Kriisien vaiheet eivät seuraa toisiaan kaavamaisesti, vaan ne vaihtelevat ja oireet saattavat olla samaan aikaan esille eri vaiheissa. Jos kriisin aiheuttanut asiaa on käsitelty, lopputuloksena on aina kriisistä selviytyminen. Asioiden kieltäminen ja torjuminen estää kriisistä selviytymisen. (Kujala 2003, 30.)

Ensimmäinen kriisin vaihe on sokkivaihe. Tällöin lapsen menettämisen todellisuus havahduttaa vanhemman, ja vanhempi joutuu sokkiin. Vanhempi ei voi ajatella muuta kuin lapsen menettämistä, ja kaikki voi tuntua epätodelliselta. Sokkivaihe

vaikuttaa myös vanhemman havaintokykyyn, jolloin esimerkiksi sijoitukseen liittyvissä palaverissa puhutut asiat voivat unohtua ja niitä on vaikea ymmärtää. Kotona voi olla vaikeaa, sillä koti muistuttaa lapsesta. Tällöin vanhemmat voivat keksiä joka hetkelle tekemistä, ettei tarvitsisi pysähtyä miettimään hetkeksikään. Vanhemman olotilat vaihtelevat itkuherkästä täysin lamaantuneeseen. Tätä vaihetta kestää muutamasta päivästä muutamaan viikkoon. (Kujala 2003, 31.)

Reaktiovaiheessa vanhempi on selvinnyt ensijärkytyksestä. Tässä vaiheessa vanhemman tunteet vaihtelevat syyllisyydestä suuttumukseen. Reaktiovaiheessa vanhemmat reagoivat kriisiin eri tavoin, esimerkiksi joku voi kärsiä unettomuudesta, toinen ruokahaluttomuudesta, tai joku voi syödä jatkuvasti. Vanhemmat voivat pelätä, miten muut suhtautuvat heihin lapsen sijaishuollon myötä. He voivat jättäytyä yhä enemmän pois sosiaalisista tilanteista ja erakoitua. Vanhemmat kokevat usein myös vihaa. Vihan kohteena voivat olla sosiaaliviranomaiset, tuomioistuin ja kaikki lapsen sijoitukseen liittyneet viranomaiset. Vanhemmat voivat myös syyttää itseään siitä, mitä he ovat tehneet väärin, ja mitä he olisivat voineet tehdä toisin. Syytökset ja vihan tunne voi pelästyttää vanhemmat, jolloin vanhempi voi alkaa välttelemään lastaan ja viranomaisia. (Kujala 2003, 32.)

Käsittelyvaiheessa suuttumus ja viha ovat hälvenneet, ja vanhempi voi masentua. Sängystä voi olla vaikeaa nousta aamuisin, eikä mikään kiinnosta ja olo voi tuntua arvottomalta. Lapsen puuttuminen arjesta voi aiheuttaa yksinäisyyttä ja tyhjyyden tunnetta. Lapsesta luopuminen sijaishuollon myötä saa aikaiseksi surutyöprosessin, ja monet vanhemmat ovat verranneet tilannetta lapsen kuoleman aiheuttaman prosessin kaltaiseksi. (Kujala 2003, 32-33.)

Uudelleensuuntautumisvaiheessa vanhemmat alkavat tuntea, että asiat ovat jo paremmin. Arkielämä alkaa normalisoitua, ja ahdistavat tunteet lapsen sijoituksesta ovat vähentyneet. Tässä vaiheessa vanhemman on helpompi sitoutua lapsen neuvotteluissa sovittuihin tavoitteisiin ja tapaamisiin, ja lapsen kanssa vietetystä ajasta osataan nauttia. Tässä vaiheessa vanhemman on mahdollista aloittaa toimiva etävanhemmuus omien voimavarojensa mukaan. (Kujala 2003, 33.)

4 VANHEMPIEN TUKEMINEN SIJAISHUOLLOSSA

Lastensuojelulain tarkoituksena on turvata lapsen tasapainoinen ja monipuolinen kehitys, turvallinen kasvuympäristö ja erityinen suojelu. Lastensuojelulain mukaan vanhemmilla on ensisijainen vastuu lapsen hyvinvoinnista. Viranomaisten tulee tukea lapsia kasvatuksessa ja tarjottava perheelle riittävä apu. Viranomaisten tulee ohjata perhe lastensuojelunpiiriin, jos tilanne perheessä vaatii sitä. Lastensuojelun tehtävänä on tukea perhettä lapsen kasvatuksessa erilaisilla tukimuodoilla. (L 13.4.2007/417, 1§, 2§.)

Sijaishuolto aiheuttaa voimakkaan kriisin lapsen ja vanhemman elämässä, oli syyt sijaishuollolle mitkä tahansa. Sekä lapsi, että vanhemmat tarvitsevat tukea tässä elämänmuutoksessa. Vanhemmille voi olla vaikeaa ottaa tukea vastaan samalta taholta, joka on lapsen sijoituksesta päättänyt, mutta tilanne voi olla helpompi, jos lapsi on sijoitettu yhteisymmärryksessä. Kaikilla vanhemmilla tulisi olla mahdollisuus saada pitkäkestoista tukea lapsen sijoituksen aikana kriisin läpikäymiseksi ja voimavarojen löytämiseksi. (Kujala 2003, 11.)

Ennen lastensuojelussa vallitsi käsitys, että huostaan otetut lapset tulisi irrottaa biologisista vanhemmistaan, ja juurruttaa uuteen perheeseen. Nykyinen käsitys ei tue lapsen erottamista vanhemmistaan, vaan lapsen ja biologisten vanhempien yhteys on tärkeä säilyttää. Vanhemmat voi olla vaikeaa pitää yhteyttä lapseensa kriisitilanteesta aiheutuneiden voimattomuuden, syyllisyyden ja häpeän takia. Myös lapsi voi käyttäytyä erilailla vanhempaansa kohtaan, ja vanhemmat voi olla vaikeaa ymmärtää lapsen kriisireaktioita. Vanhempi voi nähdä poistumisen lapsen elämästä lapsen etuna, vaikka lapsen kannalta on pahinta tulla vanhemman hylkäämäksi. (Kujala 2003, 17 – 19.)

Laakson & Saikun haastattelemat biologiset vanhemmat kertoivat sijaishuollon jälkeen pahimmaksi epäkohdaksi vanhempien yksin jäämisen. Haastateltavien mukaan sijaishuollon kokeneille vanhemmille tulisi kaikille järjestää tukea, sillä siitä kriisistä yli pääseminen vaatii ammattilaisen apua. (Laakso & Saikku 1998, 25,

Rautakorpi 2007, 27 mukaan.) Lastensuojelulain mukaan vanhemmille on laadittava erillinen vanhemmuutta tukeva asiakassuunnitelma, ellei sitä nähdä tarpeettomana. Asiakassuunnitelma laaditaan yhdessä muun sosiaalihuollon ja terveydenhuollon viranomaisten kanssa, ja sen tarkoituksena on ohjata vanhemmat heidän tarvitsemiensa palveluiden piiriin. (Saastamoinen 2008, 83.)

Perhetyö on perheen ja erityisesti lapsen hyvinvointia lisäävää tavoitteellista työskentelyä, ja työn keskiössä on perhe. Perhe tulee nähdä kokonaisuutena, johon jokainen perheen jäsen vaikuttaa. Työskentelyn alkuvaiheessa selvitetään usein perheen tarpeet, ongelmat ja voimavarat. Perhetyössä pyritään luomaan konkreettisia tavoitteita perheen tukemiseksi, jolloin myös toimivuuden seuraaminen on helpompaa. (Reijonen 2005, 10.)

Vanhempien jaksamisessa suuri rooli on myös vanhempien ystävillä ja sukulaisilla. Perheterapeutti Anita Bristolin mukaan ystävillä ja sukulaisilla on myönteinen vaikutus sijaishuollossa olevan lapsen perheen arkeen. Lähiympäristö auttoi vanhempia positiivisen kehityksen saavuttamisessa. (Perheensuojelu osaksi lastensuojelua [viitattu: 8.11.2010].) Se, että lähipiiri hyväksyy vanhempien tilanteet, ja pysyvät heidän rinnallaan voi olla suuressa roolissa vanhemmille. Vanhemmat voivat jättäytyä sosiaalisista tilanteista häpeän takia, joka ei auta heitä jaksamisessa. Oman perheen ja ystävien tuki voi olla mittaamattoman tärkeä kriisiä läpikäyvälle vanhemmalle.

Kun lapsi sijoitetaan laitokseen, saa hän myös omaohjaajan. Omaohjaaja osallistuu usein kaikkiin lasta koskeviin neuvotteluihin, ja samalla tutustuu myös lapsen perheeseen. Tutustuminen vanhempiin on tärkeää, sillä omaohjaaja toimii tiedonvälittäjänä vanhemmille lapsen asioista. Omaohjaaja voi osallistua myös perhetyönkäynneille työparina. Omaohjaajan vastuulla on myös toimia perheen asiantuntijana ja kumppanina sijoituksen ajan. Omaohjaajan tulee toimia perheen tukijana, lapsen kannustajana sekä patistelijana. Lapsen kannustaminen ja patisteleminen onnistuu arjessa, mutta lapselle ja omaohjaajalle varataan usein kahdenkeskistä aikaa. Tätä kutsutaan omaohjaajatunniksi. (Klap 2005, 95 -96.)

Vanhempia tuetaan myös sillä, että lapsen omaohjaajan tehtäviin kuuluu tiedottaa lapsen kuulumisia olosta ja voinnista vanhemmille. Omaohjaajan rooliin kuuluu myös tukea lasta sopeutumisessa laitoksen arkeen, ja hänen tehtävänä on selvittää vanhemmilta käytännön asioita liittyen lapsen tapoihin ja tottumuksiin. Usein sovitaan, että sijaishuoltoyksikkö keskittyy työssään lapsen tukemiseen, ja vanhemman kuuntelijana toimii sosiaalityöntekijä. (Klap 2005, 88-89.) Vanhemmalle tieto lapsen voinnista laitoksessa voi olla tärkeää. Tällöin vanhempi voi itse hengähtää ja miettiä omaa jaksamistaan, kun tietää että lapsella on asiat hyvin.

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Tutkimuksen kohderyhmänä oli Nuorten Ystävien läntisen Suomen alueesta vastaavan perhetyöntekijän asiakaskunnasta valikoituneet vanhemmat. Nuorten ystävät on sosiaali- ja terveysalan valtakunnallinen asiantuntija ja vaikuttajajärjestö. Sen omistama liiketoimintakonserni tuottaa sosiaali- ja terveysalan erityispalveluja. Yhteistyöhön Nuorten ystävien kanssa päädyin opinnäytetyöseminaarista saadun vihjeen kautta. Otin yhteyttä perhetyöntekijään, ja esittelin hänelle ideani opinnäytetyöstäni. Idean hyväksymisen jälkeen aiheeni vielä tarkentui. Koin perhetyöntekijän antaneen minulle vapaat kädet työni suhteen, eikä hän esittänyt mitään vaatimuksia työni suhteen.

5.1 Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää miten haastatellut vanhemmat kokevat vanhemmuutensa, kun oma lapsi on sijaishuollossa. Tutkimuksessa halusin selvittää haastateltujen vanhempien kokemuksia vanhemmuudesta yleensä. Tämä aihe ikään kuin johdatteli vanhemmat seuraavaan, eli siihen, miten vanhemmuus on ehkä muuttunut sijaishuollon jälkeen. Lisäksi halusin selvittää, mikä on sijaishuoltoyksikön rooli vanhemman tukemisessa vanhempien mielestä.

Opinnäytetyössäni minulla on kolme tutkimuskysymystä.

1. Miten sijaishuollossa olevien lasten vanhemmat kokevat vanhemmuuden?
2. Miten sijaishuollossa olevien lasten vanhemmat kokevat vanhemmuutensa muuttuneen sijaishuollon myötä?
3. Miten sijaishuollossa olevien lasten vanhemmat kokevat lastensuojeluyksikön tukeneen heitä omassa vanhemmuudessaan?

Perhetyöntekijä kysyi halukkaita haastatteluun, ja lopulta haastattelin seitsemää vanhempaa. Haastateltavat valikoituivat pääasiallisesti niistä vanhemmista, joiden kanssa oli tulossa perhetyönkäynti. Haastattelukysymykset sain valmiiksi hyvissä ajoin ennen haastatteluiden tekemistä. Haastattelin vanhempia pääasiassa heidän omassa kodissaan, mutta erään perheen äidin ja isän haastattelin sijaishuoltoyksikkö Kotiportaassa. Pääasiassa matkustin perhetyöntekijän mukana perhetyönkäynnille ja tein haastattelun ennen perhetyön tapaamista. Toisaalta koin yhteiset automatkat tärkeinä. Esimerkiksi matkalla sain perhetyöntekijältä esitietoja haastateltavasta, joka helpotti haastattelutilannetta. Haastattelussa kysyin vanhemmilta esitietoja, mutta ne eivät aina olleet kattavat. Esitietojen saaminen helpotti myös haastattelukysymysten muokkaamista tilanteeseen sopiviksi. Haastatteluiden ja perhetyönkäyntien jälkeen sain mahdollisuuden purkaa tuntemuksiani haastattelutilanteista perhetyöntekijälle.

Haastattelut tehtiin usein perheen kodissa keskeisissä paikoissa, kuten keittiön pöydän ääressä tai olohuoneessa. Lähes jokaisella haastattelukerralla perheen lapsia oli kotona. Pääosin lapset eivät olleet kuitenkaan mukana haastattelutilanteessa, ja vanhemmat puhuivat avoimesti. Eräässä perheessä olin pienten lasten mielestä niin mielenkiintoinen, etteivät he malttaneet pysyä poissa haastattelutilanteesta. Itse en kokenut lasten leikkiä haastattelutilanteessa häiritseväksi, mutta nauhalle tallentuneet leikkien äänet vaikeuttivat haastateltavan puheen ymmärtämistä litterointi-vaiheessa.

5.2 Tutkimusmenetelmät

Valitsin tutkimusmenetelmäksi kvalitatiivisen tutkimuksen, sillä koin sen palvelevan tutkittavaa aihetta parhaiten. Laadullisessa tutkimuksessa lähtökohtana on todellisen elämän kuvaaminen (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1997, 152). Kvalitatiivisessa tutkimuksessa on tarkoituksena nostaa yksilön ääni kuuluviin (Hirsjärvi &

Hurme 2008, 24). Tutkimuksen tavoitteena oli saada vanhemmilta tietoa juuri heidän omasta vanhemmuudestaan, jota myös korostin jokaisen haastattelun alussa haastatettavalle.

Haastattelutyypiksi valitsin teemahaastattelun. Teemahaastattelussa on olennaista, että yksityiskohtaisten kysymysten sijaan haastattelu etenee teemojen varassa. Teemahaastattelussa haastateltavien tulkinnat asioista ja niille annetut merkityksen nousevat keskiöön. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 48.) Haastattelutilanteissa minulla oli mukana haastattelurunko, mutta eteneminen tapahtui teemoittain. Osa tutkimuskysymyksistä jäi pois haastatteluista, sillä en kokenut niitä sopiviksi haastattelutilanteisiin. Opinnäytetyöni teemoina toimi edellä mainitut tutkimuskysymykset.

Haastattelu voidaan toteuttaa yksilö-, pari- tai ryhmähaastatteluna. Parihaastattelun etuna voi olla, että haastateltavat ovat paljon rennompia ja vapautuneempia haastattelutilanteessa, kun muitakin on läsnä. Tosin tämä ei sulje pois mahdollisuutta, että yksilöhaastattelussa tilanne ei voisi olla vapautunut tai rento. (Hirsjärvi Remes & Sajavaara 2004, 199.)

Parihaastattelu on ryhmähaastattelun alamuoto, joten sitä koskevat samanlaiset säännöt kuin ryhmähaastattelua. Ryhmä voi auttaa haastateltavia, jos aiheena on muistinvaraiset asiat. Ryhmä voi auttaa myös väärinkäsityksien korjaamisessa. Toisaalta ryhmässä joku haastateltavista voi dominoida keskustelun suuntaa. Nämä asiat olisi hyvä ottaa huomioon ryhmähaastattelua tehdessä. (Hirsjärvi ym. 2004,200.) Haastateltavissa oli kaksi pariskuntaa. Toisen pariskunnan haastattelun tein yksilöhaastatteluna ja toisen parihaastatteluna. Parihaastattelu onnistui mielestäni hyvin, sillä koin, että vanhemmat antoivat toistensa vastauksille tilaa. Ensimmäisen haastattelun tein 2.8.2010 ja viimeisen 25.8.2010.

Haastateltavat suhtautuivat hyvin nauhuriin. Kaikki hyväksyivät että nauhoitin haastattelut, eikä suurin osa edes tuntunut huomaavan sitä. Tallennettu laadullinen aineisto on tarkoituksenmukaista kirjoittaa puhtaaksi, eli litteroida. Litterointi voidaan tehdä joko valikoiden aineistosta teemoittain, tai kirjoittamalla koko teksti. (Hirsjärvi, Remes, Sajavaara 2004, 210.) Tavoitteenani oli litteroida nauhoittamani

haastattelut heti. Tavoitteessa pysymistä haittasi kuitenkin työn tekeminen. Haastattelut toteutin vapaapäivinäni, mutta litteroinnille jäi aikaa työpäivien jälkeen. Pian huomasin, että litteroitavaa aineistoa kerääntyi, ja aikataulut menivät monesti uusiksi.

Tarjosin haastateltaville mahdollisuuden ottaa minuun vielä yhteyttä haastattelun jälkeen. Halusin tarjota haastateltaville mahdollisuuden vielä kertoa myöhemmin mieleen tulleita asioita, ja varmistaa että he tulivat ymmärretyksi. Kukaan haastateltavista ei ottanut yhteyttä haastatteluiden jälkeen.

5.3 Taustatiedot

Kuten aikaisemmin kirjoitin, haastateltavat vanhemmat koostuivat Nuorten Ystävien läntisen Suomen alueesta vastaavan perhetyöntekijän asiakkaista. Seuraavaksi esittelen jokaisesta haastateltavasta taustatietoja ja koodin, mitä olen käyttänyt sitaattien lopussa.

V1 on isä, joka on eronnut. Molemmat lapset sijaishuollossa.

V2 on naimisissa oleva isä. Yksi lapsista sijaishuollossa

V3 on naimisissa oleva äiti. Yksi lapsista sijaishuollossa

V4 on eronnut äiti. Yksi lapsista sijaishuollossa.

V5 on isä, joka on naimisissa. Yksi lapsista sijaishuollossa.

V6 on äiti, joka on naimisissa. Yksi lapsista sijaishuollossa.

V7 on naimisissa oleva äiti. Yksi lapsista sijaishuollossa.

Sijaishuollon syinä olivat esimerkiksi lapsen psyykkiset ongelmat, lapsen väkivaltainen käytös, päihdeongelma vanhemmalla, rajattomuus, lapsen päihteiden käyttö sekä koulua käymättömyys.

5.4 Analysointi

Analysoinnin aloitin litteroimalla nauhoitetut haastattelut. Jätin litteroinnista pois turhia niitä kohtia, kun esimerkiksi haastateltava puhui lapselleen tai vastasi puhe-
limeen. Muutoin pyrin litteroimaan aineiston sanatarkasti. Jättämällä asiaankuulumattomia kohtia pois helpotin myös analyysin tekemistä. Haastateltavien äänet kuuluivat selvästi nauhurilta. Muutama kohta saattoi jäädä epäselväksi taustääänen tai hiljaa puhumisen takia. Litteroitavaa aineistoa kertyi liki 60 sivua. Litteroinnin jälkeen luin materiaalia moneen otteeseen muodostaen kokonaiskuvaa haastateluista.

Tämän jälkeen jaoin tutkimusaineiston teemojen, eli tässä tapauksessa tutkimuskysymysten mukaan. Pyrin myös tiivistämään aineistostani kaiken turhan materiaalin. Itse käytin miellekarttaa hyväksi, ja piirsin sen jokaisesta teemasta. Näin minulla oli konkreettinen ja visuaalinen työkalu, jonka avulla kokonaisuuksien hahmottaminen oli helppoa. Poimin aineistosta sitaatteja esimerkeiksi ja tukemaan haastateltavien viestin välittymistä.

5.5 Tutkimuksen eettisyys ja laatu

Tutkimuksen eettisyyttä tulee pohtia tutkimuksen joka vaiheessa, jos kyseessä on ihmistutkimus. Tutkimuksen tarkoituksen tulisi parantaa tutkittavan inhimillistä tilannetta. Luottamuksellisuuden takaaminen, ja haastateltavien suostumus tutkimukseen ovat myös eettisten periaatteiden mukaisia. Litterointi vaiheessa tutkijan on tärkeää kunnioittaa haastateltavan kertomaa tarinaa. (Kvale 1996, 111, Hirsjärvi & Hurme 2008, 20 mukaan.) Koen noudattaneen tutkimuksessani eettisiä peri-

aatteita. Tutkimukseni tarkoituksena oli ensisijaisesti selvittää itselleni vanhempien kokemuksia, ja käyttää sitä tietoa työssäni hyväksi. Koen, että tutkimustulokseni tuovat vanhempien ääntä ja kokemusta esille, jolloin myös työyhteisö voi niihin paremmin vastata. Sain jokaiselta haastateltavalta suostumuksen haastatteluun, ja haastatteluiden alussa painotin omaa vaitiolovelvollisuuttani. Lisäksi litterointivaiheessa pyrin olemaan huolellinen, ja litteroimaan mahdollisimman tarkasti.

Tutkimustuloksen laatua mietittäessä on hyvä pohtia, miten perhetyöntekijän tutuus vaikutti vastauksiin. Itse haastattelutilanteessa korostin omaa vaitiolovelvollisuuttani.

6 VANHEMPIEN KÄSITYKSIÄ VANHEMMUUDESTA

Ensimmäinen tutkimuskysymykseni käsitteli haastateltavien vanhempien käsityksiä vanhemmuudesta.

6.1 Vanhemmuuden alkaminen

Halusin selvittää haastateltavilta, koska he kokivat vanhemmuutensa alkaneen. Erityisesti haastateltavat äidit toivat esille raskauden suunnittelua ja raskausajan merkitystä äitiyteen valmistautumisena. Raskausaika nähtiin kasvamisena äitiyteen ja huolenpitoon, mutta itse synnytys nähtiin erittäin tärkeänä.

No kyllä se on siitä ekan lapsen syntymästä.. että silloin ku ajattelee niin se raskausaika oli semmosta valmistautumista .. tavallaan se oli äitiyttä mutta se oli.. niiku kasvamista äitiyteen ja huolenpitoon.. että miltä se tuntuu kun pitää pitää ihan täysin huolta jostain toisesta.. mut sit kuitenkin.. tunsin tulevan sillo äidiks ku eka lapsi syntyy... et silloin pysty oikeesti sanomaa että nyt mä oon äiti... (V7)

No kyllä se on alkanu ihan silloin kun on mennä suunnittelemaan raskautta. Sieltä lähtien, elikkä.. olen koittanu elää terveellisesti ja syödä. (V6)

Haastatellut isät eivät tuoneet odotusaikaa esille lainkaan. Haastateltavat kertoivat synnytyksen olleen konkreettinen alku isyydelle. Isyys alkoi heidän mielestään siis myöhemmin mitä haastateltavat äidit kertoivat äitiytensä alkaneen. Eräs isä kertoi hauskesti isyyden alkaneen silloin, kun hän hermostuneen poltti tupakkaa sairaalan pihassa, kun hänen vaimonsa oli synnytyssalissa. Tämä kertoo mielestäni osuvasti, miten isät kokevat synnytyksen hyvin tärkeänä alkuna isyydelle. Eräs toinen isä kertoo myös synnytyksen tärkeydestä.

Kyllä se on ensimmäisen lapsen syntyminen, kyllä se oli se että nyt meille on syntyny lapsi ja se tuntu että nyt tuln isäksi.. kyllä se silloin alko. (V2)

*Varmaa siinä ku niit hermosavuja veti siin keskussairaalassa.. (nau-
raa) siinä helvetinmoisessa tuulessa ja tuiskussa. (V1)*

Äidintunteen syntyminen voi alkaa siitä, kun äiti tuntee sikiön ensimmäiset liikkeet. Isällä ei ole mahdollisuutta osallistua yhtä tiiviisti sikiön liikkeiden tuntemiseen, jolloin synnytyksen roolin tärkeys korostuu isälle. Synnytys voi olla isän ensimmäinen konkreettinen kontakti lapseen. Haastatellut äidit kertoivat raskausajan olleen valmistautumista äitiyteen, ja sikiön liikkeet ovat muistuttamassa äitiydestä. Toisaalta isät eivät tuoneet raskausaikaa, tai valmistautumista esille.

6.2 Äidin ja isän merkitys

Haastateltavat kertoivat mitä merkityksiä sanat äiti ja isä heissä herättävät. Asiaa he pohtivan lähinnä lapsen näkökulmasta. He toivat esille esimerkiksi yhteiskunnan odotuksia. Mielenkiintoinen seikka oli, että lähes jokainen äiti toi vastauksissaan esille hyvän ruoan tekemisen ja hoidollisemman puolen. Isät puolestaan toivat esille enemmän kurin pitämisen ja rajojen asettamisen. Vanhempien tehtävänä nähtiin kasvatus, rajojen asettaminen ja luottohenkilönä toimiminen lapselleen. Vanhempien tehtävänä nähtiin myös se, että lapsi voi purkaa negatiiviset tunteuksensa vanhempiin. Eräs äiti toi esille, että on hyvin tärkeää, että lapsi voi kertoa hänelle mitä vaan, ja luottaa häneen.

Äiti on se jonka puoleen voi kääntyä, tai voi niinku kaikki salaisuudet kertoa tai niinku näin. (...)Et äitin pitää olla kans turvallinen, et siihe voi luottaa ja.. Siis äiti. Tosi vaikee siis sano.. Äiti kattaa vaan niin, niin paljon.. Niinku et mitä äiti voi olla. Niinni.. Mut tossa ne varmaa just oli et turvallinen, et just tollanen et pystyy luottamaan ja auttaa sen mukaan mitä pystyy. (V3)

No tota... Äiti ja isä on lasten vanhemmat, näin lyhyesti sanottuna.. ja se on tietysti se on semmonen tuki ja turva lapsille ja, tota myös rajojen asettaja. Se on mulle nyt semmoinen lyhyt kuvaus. (V2)

Lapsen tuen tarve voi kasvaa sijaishuollossa ollessa. Nämä vanhemmat kuvaavatkin hyvin heille ajankohtaista tilannetta sijaishuollossa olevan lapsen kohdalla. Vaikka heillä on lapsia vielä kotona, lasten henkinen tukeminen ja keskustelu on noussut tärkeään rooliin.

No äiti on se joka kasvattaa sen lapsen aluksi siellä mahassa, ja ja hoitaa siinä vaiheessa .. äiti on synnyttäjä. Ja hoivaa ja... ja äidillä on yleensä se äidin rakkaus olemassa niihin lapsiinsa. (V6)

Mielestäni tässä sitaatissa haastateltu äiti kuvasi hyvin äidin hoidollista tehtävää. Hän aloitti kuvaamisen jo hyvin varhaisesta vaiheesta, eli odotusajasta. Hän toi esille myös äidin rakkauden. Tämä, kuten äidin rooli hyvän ruoan tekijänä, toistui muutamissa haastatteluissa. Eräs haastateltava rinnasti vanhemmat ja kodin. Hän kertoo sitaatissaan vanhemmuudesta lapsen näkökulmasta.

Mun mielestä niinku jotenki ku ajattelee spontaanisti ni mitä tarkoittaa äiti ja isä... ne on samalla tavalla ku koti. Ne on ne jotka muodostaa sen kodin perustan.. rakentaa se kodin lapsille. (V7)

Lapselle vanhemmat ovat yhtä pysyvä käsite, kuin kotikin. Mielestäni tämä sitaatti kuvaa hyvin sitä, kuinka tärkeitä vanhemmat ovat lapselle. Lapsen joutuminen sijaishuoltoon on myös lapselle kriisi, ja lapsi tarvitsee tukea.

Suurin osa haastateltavista kertoi, että äidin ja isän merkitys on muuttunut aikuistumisen ja omien lasten saamisen myötä. Tämä haastateltava kertoo, kuinka hän ennen näki vanhemmuuden, ja miten merkitys on laajentunut.

Mä ainaki koen silleenäs että äiti ja isä oli ennen semmossia rajojen asettajia .. ettei tajunnutkaa enne että miten paljon siihe liittyy sitä vastuuta ja semmosta työtä niinku kulissien takana. Kyllä sitä on oppinut että kyllä ne vanhemmat jotaki tietää, vaikkei ne sitä aina näytäkää...(V7)

Tämän haastateltavan mielestä aikuistuesssa vanhemman tehtävät ovat laajentuneet ja tuoneet vanhemman näkökulman asioihin. Lapsi ei aina ymmärrä vanhemman kantamaa vastuuta ja huolta, ja näkevät vanhemmuuden pelkistetyssä

muodossa. Sijaishuolto on voinut laajentaa käsitystä vanhemman tehtävistä, ja siitä, kuinka haastavaa se voi olla.

6.3 Vanhemmuuden määrittely

Pyysin vanhempia määrittelemään mitä vanhemmuus heidän mielestään on. Vastaukset käsittelivät arjen askareita, ja yhdessäoloa. Vanhemman tehtävänä nähtiin vastuu, välittäminen, huolenpito, ruoasta ja vaatteista huolehtiminen sekä yhdessä oleminen lapsen kanssa. Muutama haastateltava toi esille myös arjen olevan lapselle valmistautumista itsenäiseen elämään, ja kotona opitut taidot korostuivat. Vanhemmat toivat haastattelussa taas esille lapsen tukemisen.

Vastuunkantamista ja huolehtimista ja... Sitä että on niinku .. että niinku on kiinnostunu siitä lastensa elämästä ja niiden niinku selviytymisestä ja pärjäämisestä.. Semmosta tukemista.(V4)

Lapsesta huoltapitäminen, et niillä on hyvä olla. Ja antaa niille ne valmiudet siihen, kun ne sit joskus ite muuttaa pois kotoa.(V3)

Sijaishuollossa olevan lapsen kohdalla korostuu kiinnostus lapsen elämästä, jolloin myös lapsi saa kokemuksen että vanhemmat eivät ole häntä hylänneet sijaishuollon myötä, vaan osallistuvat lapsen elämään. Sitaateissa toistuu käsitys lapsen tukemisesta ja lapsen hyvinvoinnista. Nämä teemat säilyvät vanhemmilla sijaishuollosta huolimatta.

Tämä haastateltu äiti toi esiin myös muita puolia vanhemmuuteen, kuin vanhemmuuden tehtävät. Hän kertoi kuinka paljon hän saa omasta äitiydestään..

Välittämistä, huolenpitoo.. on se älyttömästi saamista, se on just sitä että kyllä siinä välillä hiuksia kiskoo ja hammasta puree, niin kyllä sen sit taas huomaa että... että siitä saa myös ihan hirveesti. Onhan se aivan ihanaa, eihän sitä voi mikään korvata. (V7)

Äiti kertoi myös, että hän ei koskaan kyseenalaistanut äitiyttä, vaan tiesi aina halunneensa äidiksi. Vaikka lasten kanssa ei aina ole helppoa, kertoo tämä äiti siitä, kuinka paljon hän äitydeltä saa. Haastattelussa äiti kuvasi, kuinka hankala perheen tilanne oli ennen lapsen sijaishuoltoa. Tämä sitaatti kuvaa mielestäni hyvin

haastateltavan kokonaiskäsitystä äitiydestä, vaikka välillä on hankalaa, on äitiys silti sen arvoista

Määrittelyyn vaikutti myös perhetilanne. Eräs äiti kertoi olleensa perheessä vastuunkantaja ja tukijalka, sillä hänen entinen miehensä sairasti alkoholismia.

Isä on sitte.. Siis mä aattelen niinku tässä meidän perheessä. Niin isä on niinku.. niinku tosi tärkeä lapsille, ja... ja... varmaan ollu niinku ihan kautta vuosienki ihan se, joka on niinku tuonu semmosta... että jolla on niinku ollu enemmän aikaa niinku keskustellakin lasten kanssa niinku erilaisista asioista, koska ei oo niin paljoa osallistunut niinku siihen huoltoon, ollu niinku se huoltaja.

Hän koki olevansa yksinään lasten varsinainen huoltaja, mutta näki myös miehensä roolin lapsille tärkeänä. Hän kertoi entisen miehensä keskustelevan lasten kanssa paljon, ja olevan enemmän henkinen tuki lapsille. Eräs isä toi esille ajan käytön tärkeyttä. Hän kertoi omasta lapsuudestaan, että isällä ei ollut aikaa hänelle. Hän kertoi, että lapsen huostaanoton jälkeen, hän oppi, kuinka tärkeää oli vietää aikaa lapsiensa kanssa.

Mä annan niitä pieniä hetkiä, et jos poika jotaki sanoo, et mä näin pihalla jonku oudon ötökän, niin me mennään sit kattomaan sitä ötökkää. Et ei sillä vanhemmalle oo mitää merkitystä,. Se on sille lapselle suuri asia, et nyt sitä kattottiin sit... (V5)

Mielestäni hän kuvaa tässä, kuinka pienet asiat voivat olla lapselle tärkeitä, ja että aikuinen ei aina huomaa tätä. Hän antaa lapselleen sellaista aikaa, minkä lapsi kokee tärkeäksi. Lapselle merkityksellistä aikaa voi olla pihalla ötökän ihmettely, mikä vanhemmasta voi tuntua merkityksettömältä.

6.4 Vanhemmuus kasvattaa

Haastateltavat toivat esille, että vanhemmuus on muuttanut heitä niin lapsen synnytyessä, kuin tämän kasvaessakin. Eräs äiti kuvasi vanhemmuutta kasvuprosessiksi. Haastateltavat kertoivat, että vanhemmaksi tulemisen myötä itsekeskeisyys on saanut väistyä, kärsivällisyyttä ja vastuuta on tullut lisää.

Oli jatkuvaa kasvuprosessia.. siis se että sitä muutosta tapahtuu koko ajan. Ei vanhemmat kasvata lapsiaan vaan lapset kasvattaa vanhempiaan nimenomaan.(V7)

Perheessä tapahtuneet asiat voivat kasvattaa myös vanhempia. Esimerkiksi lapsen joutuminen sijaishuoltoon saa perheen ajautumaan uuteen tilanteeseen. Näin ollen vanhemmuus on muuttuvaa ja kehittyvää. Lapsista saatu kokemus vaikuttaa siihen paljon.

Osa haastateltavista toi esille, etteivät he koe vanhemmaksi tulemisen muuttaneen heitä. Esimerkiksi eräs äiti kertoi olleensa aina kärsivällinen ja rauhallinen, eikä kokenut että nämä piirteet olisivat vahvistuneet äitiyden myötä. Toinen äiti kertoi, ettei vanhemmuus ole muuttanut häntä, mutta hän on alkanut nauttia asioista, mitä ei ennen osannut arvostaa.

Ehkä enemmän mä nautin siitä et on kotona, niinku koti-iltoja viettää. Mut ei se sitten mitenkää mua muuttanu sit muuta. Samanlainen mä oon. (V3)

Haastateltavat isät toivat esille mielenkiintoisen näkökannan isyyteen. He olivat sitä mieltä, että ikä vaikuttaa isänä olemiseen. He kertoivat nyt olevansa kypsempinä isiä kuin mitä he olivat aikaisemmin.

Ja jotenki se tuntuu et just se et se vanhemmuus on ... et siihen vaaditaan sitä ikää.. et sitä paremmin siihen haasteeseen pystyis vastaamaan.(V2)

Kun tavallaan lapsi kehittyy niin sitte isäki, että pelataan niinku afrikan tähteä, että kun ei tavallaan osannu niinku heittäytyä siihen niinku.. tai mä oon aina ollu kova menemää. Mutta sen vois niinku paremmin tehdä nyt kun on tullu ikää ja kokemusta. (V5)

Tässä isät kuvaavat iän vaikutusta omaan isänä olemiseen. Lapsen sijaishuoltoon joutuminen on varmasti saanut uuden näkökulman myös isyyteen. Haastateltavien sitaateissa toistuu sana paremmin. He kuvaavat että he voisivat tehdä asiat paremmin nyt kun on kokemusta isyydestä. Lapsen joutuminen sijaishuoltoon voi saada vanhemmat pohtimaan omaa vanhemmuuttaan, ja sitä minkä he olisivat voineet tehdä toisin. Isät voivat miettiä, olisiko tilanne perheessä sama, jos he olisivat voineet vastata paremmin isyyden haasteisiin aikaisemmassa vaiheessa. Äidit eivät haastattelussa tuoneet vastaavaa esille. Kuten aikaisemmin kerroin, haastateltavat äidit kertoivat raskauden olleen äitiyteen valmistavaa aikaa. Äitiyteen liitetään paljon odotuksia, ja äitiyden voi nähdä hyvin selkeänä tehtävänä. Toisaalta isät eivät pääse valmistautumaan isyyteen samalla tavalla mitä äidit pääsevät. Isyydestä ei myöskään ole selkeää toimintaohjetta. Harvoin näkee esimerkiksi päiväkodissa poikien leikkivän kotileikissä isää, kun taas tytöt ottavat äidin roolin. Haastateltavien vastauksiin on voinut vaikuttaa molemmat seikat, eli isyyteen ei ole päässyt valmistautumaan samalla tavalla kuin äitiyteen, tai että isyydestä ei ole toimintaohjetta.

7 MUUTOKSET VANHEMMUUDESSA

Tämän tutkimuskysymyksen tavoitteena oli selvittää kokevatko vanhemmat vanhemmuuden muuttuneen lapsen sijaishuollon myötä, ja miten. Haastattelin seitsemää vanhempaa, joista kuudella oli vielä lapsia kotona.

7.1 Suhtautuminen sijaishuoltoon

Lapsen joutuminen sijaishuoltoon herätti vanhemmissa negatiivisia tunteita ja itsetutkiskelua. Seuraavassa sitaatissa haastateltu äiti suhtautui lapsen sijaishuoltoon kokonaisuudessaan positiivisesti, mutta kertoi silti kokeneensa myös syyllisyyttä. Syyllisyyden tunne tuli vasta myöhemmin, kun tilanteeseen oli päässyt sopeutumaan. Kriisin reaktiovaiheessa on normaalia, että vanhempi kokee syyllisyyttä.

Nii että mitä tunteita se herätti.. nii se herätti helpotusta ja ... ja toki sitten jälkikäteen niin on siinä sitten ku sai vähän aikaa ajatella, niin tuli siinä sitten vähän syyllisyyttä. (V7)

Haastateltavien puheessa toistui yleinen käsitys, että lapsen joutuminen sijaishuoltoon on huonon vanhemman syytä. Sijaishuoltoon joutunut lapsi aiheutti vanhemmillä itsetutkiskelua. Vanhemmat pohtivat haastattelussa tämän käsityksen suhdetta heihin itseensä vanhempina.

Mut jokainehan noita varmaan just miettii, et oonko mä näin huono äiti kun mun laps otetaan huostaan. Mut sit mä mietin sitä että kaikkeni mä oon yrittäny että sillä olis hyvä olla. (V3)

Toki mulle tuli sellaisia ajatuksia, et okei nyt on yksi lapsi huostaan otettu, ja et nyt pitäis niinku muuttuu ja tulla paremmaksi ihmiseksi, paremmaksi vanhemmaksi. (V2)

Näissä sitaateissa toistuu käsitys siitä, että sijaishuolto tekee vanhemmasta huonon. Haastateltu äiti kuvaa sitaatissaan, että on kuitenkin käsitelty asiaa, ja päätynyt siihen, ettei olisi äitinä voinut tehdä enempää lapsensa hyväksi. Toisessa si-

taatissa haastateltava isä kuvaa, että lapsen sijaishuollon myötä hänen olisi pitänyt muuttua paremmaksi ihmiseksi. Mielestäni nämä sitaattit kuvaavat hyvin sijaishuollossa olevien lasten vanhempien kokemia odotuksia heidän vanhemmuuteensa liittyen.

Haastatteluissa tuli ilmi, että huostaanotto koettiin leimaavana. Tyypillinen ajattelu-tapa erään haastateltavan mukaan on se, että huostaanoton syynä ovat perheväkivalta ja päihteiden käyttö. Todellinen syy huostaanotolle jää ennakkoluulojen varjoon, ja koko perhe leimataan. Myös eräs äiti kertoi huostaan otossa olevan jotain hävettävää, ja sen takia he ovat pitäneet lapsen huostaanoton salassa.

*Nooo.. kyllä se toisaalta oli vähän niinku.. sanotaan että vähän niinku hävettävääkin, että ei siitä moni tiedä. Koska helposti ihmiset ei oikeastaan tiedä syytä miksi joku on joutunu, eikä niistä tuu puhuttua(...)
Siinä on semmosen tietty kaiku siinä huostaanotossa. (V6)*

Kriisin reaktiovaiheessa on normaalia pelätä muiden ihmisten reaktioita tapahtuneeseen, ja vanhempi voi erakoitua (Kujala 2003, 32). Huostaanotto voidaan kokea leimaavana, jolloin myös toisten ihmisten reaktiot voivat tuntua ahdistavilta.

Pyysin haastateltavia kertomaan, miten sijaishuolto vaikutti heihin vanhempina. Suurimmalla osalla haastateltavista oli vielä lapsia kotona. Eräs isä toi esille, että pyrkimyksenä on luoda paremmat puitteet kotona oleville lapsille, jotta tilanne ei pääsisi kärjistymään samanlaiseksi, mitä se on yhden lapsen kohdalla ollut. Toinen haastateltavat toivat esille, että kotona oleviin lapsiin panostetaan nyt enemmän.

Että pystytää niinku paremmat olosuhteet muodostamaa sitte niinku muille... että olosuhteet tai.. yleensäkki tätä vanhemmutta.. et pystyy kasvattamaan paremmin. Ettei niinku mee enää tähän asteeseen. (V2)

Tässä haastateltava isä kertoo, että tahtoo muuttaa omaa vanhemmuuttansa, jotta pystyisi paremmin vastaamaan sen haasteisiin. Tällä hän pyrkii siihen, että kotona olevat lapset eivät joutuisi kokemaan samaa, mitä sijaishuollossa oleva perheen lapsi on kokenut.

Eräs haastateltu äiti toi esille aiemmin kokemaansa epätoivoa lapsensa tilanteessa. Hän oli huostaanoton kannalla, ja koki sen lapsen parhaaksi, mutta lapsen karkailut aiemmasta sijaishuoltopaikasta ja tämän paikan suhtautuminen häneen vaikuttivat hänen jaksamiseensa.

Mä en niinku siitä äitiydestä, et se oli mulle ihan niinku semmonen selkee asia.. ja se että kuinka tärkeä lapsi on, mutta kyllä mä sitä niinku lujasti välillä vihasin, koska se aiheutti mulle kuitenkin niin hirveän määrän vaikeuksia.(V4)

Lapsen käyttäytyminen ja karkailu vaikutti äidin jaksamiseen, ja hän kuvaa kuinka lapsen aiheuttaman vaikeudet vaikutti tunteisiin lasta kohtaan. Hän kuvaa, kuinka hän tunsi välillä vihaa lastaan kohtaan.

7.2 Jaettu vanhemmuus?

Halusin selvittää vanhempien käsityksiä sijaishuoltoyksikön roolista lapsen kasvatuksessa. Kysyin vanhemmilta, kokevatko he jakavansa vanhemmuuden sijaishuoltoyksikön kanssa, ja miksi. Osa vanhemmista oli sitä mieltä, että he eivät koe jakavansa vanhemmuutta.

En. Toi on mun poika, eikä sitä mikään muu muuta. Et vaikka se siellä on, ja asuu siellä niin tää on sen koti. (V3)

Haastateltu äiti kuvaa, että hän on poikansa äiti, ja koti on aina koti. Hän kuvaa, ettei sijaishuolto vie lapselta kotia tai vanhempaa, vaan kyseessä on pikemminkin väliaikainen järjestely. Kun sijaishuolto päättyy, koti ja vanhemmat jäävät, ja sijaishuoltoyksikkö jää taakse.

Eräälle haastateltavalle tämä kysymys aiheutti hämmennystä. Hän kuvasi, että kysymys tuntui vieraalta, eikä hän saanut kiinni ideasta. Hän perusteli kielteistä vastaustaan seuraavasti.

Mä oon vaan itte vanhempi emännän kanssa, eikä siihen sijaishuoltoyksiköllä ole osaa eikä arpaa. Se on niinku... Siitähän tässä on kysymys, että lapsi on sanonu että kun häntä ei täällä rakasteta, ja olishan se ihme jos rakastettais. Että se on vaan niinku perheen juttu se.(V5)

Haastateltu kuvaa, ettei sijaishuoltoyksikössä täytetä perheen roolia, siellä ei rakasteta lasta. Toisaalta hän kuvaa, että sijaishuoltoyksikön ei edes kuuluisi rakastaa lasta niin kuin vanhemmat rakastavat. Hän jakaa perheen ja sijaishuoltoyksikön erilleen.

Osa vanhemmista koki jakavansa lapsen vanhemmuuden sijaishuoltoyksikön kanssa. He toivat esille, että he jakavat juuri velvollisuuksia lapsen kasvatuksessa.

(Naurahtaan) Kyllä. Siltä se tuntuu. Kyl se näin o. Et tavallaanko lapsi on sielä, niin tietää että ne vastaa siitä silloin, se on just sitä vanhemmuutta, kyllä se siltä tuntuu. (V2)

Tää on varmaa just semmosta mitä eroperheissä on, et jos lapset asuu vuorotellen kummankin vanhemman luona nii tää on varmaan vähän semmosta. Et on olemassa tavallaan yhteiset säännöt, ja sit semmoset, et kuitenkin vaihetta tietoja siitä kun lapsi asuu toisessa paikassa ja... On semmone että se viesti kulkee ja asioista jutellaan, mut sit taas tavallaan et ei me niinku sit huolehita kun se on sijaishuoltoyksikön vastuulla.(V7)

Kyllä mä koen jakavani... ainakin nämä velvollisuudet niinkun.. tullu tänne suuntaan. (V6)

Nämä vanhemmat toivat esille juuri lapsen kasvatuksessa velvollisuuksien jakamista. Kyseisissä tapauksissa vanhemmat kokivat helpottavaksi sen, että joku muu jakoi vastuun lapsesta. Kyseisissä perheissä sijoituksien syynä oli lapsen käyttäytyminen. Vanhemmat saattoivat kokea rankaksi näiden velvollisuuksien täyttämisen juuri lapsen käyttäytymisen myötä. Vanhemmuuden roolikartan rooleista tämä vastuunjako voisi kuvata parhaiten huoltajan ja elämän opettajien rooleja. Nämä roolit ovat siirtyneet sijaishuollon myötä enemmän sijaishuoltoyksikölle. Vastauksiin vaikutti myös perheen sisäinen työnjako. Esimerkiksi koulua käymättömän lapsen tapauksessa äiti koki jakavansa vanhemmuuden sijaishuoltoyksikön

kanssa, ehkä siksi että hän kertoi velvollisuutena kotona huolehtia lapsen koulun käynnistä. Ne vanhemmat, jotka kokivat jakavansa vanhemmuuden sijaishuoltoyksikön kanssa, eivät tuoneet esille sijaishuoltoyksikköä vanhemman tai perheen korvaajana. Kun taas ne, jotka eivät kokeneet jakavansa vanhemmuutta toivat esille omaa rooliaan vanhempana, johon sijaishuoltoyksikkö ei sovi. Mielestäni tämä tukee käsitystä siitä, että jaetulla vanhemmuudella tarkoitetaan velvollisuuksien jakamista.

Eräs haastateltava kertoi, että lapsen sijaishuolto ja vastuun jakaminen ovat vaikuttaneet hänen elämäänsä. Hän kuvaa tässä sitaatissa vastuunjaon vaikutuksia.

*Se on kyllä helpottanut mua tosi paljon ja mä kyllä jaan sen mielelläni!
(V4)*

Haastattelussa tämä äiti kuvaa omaa rooliaan perheen vastuunkantajana. Lapsen joutuessa sijaishuoltoon lastensuojeluyksikkö otti osan hänen vastuustaan, jolloin äidin tilanne helpotti. Hän kuvaa tilannetta sellaiseksi, että hän on tyytyväinen lapsen sijaishuoltoon, siihen että lapsi on toisten vastuulla. Mielestäni tämä kertoo äidin kantamasta taakasta paljon.

Omaohjaajan rooli nähtiin hyvin tärkeänä. Hänet koettiin luottohenkilönä vanhemmalle, ja kaikista läheisimpänä työntekijänä lapselle. Haastatteluissa tuli ilmi, että vaikka omaohjaaja on läheinen lapselle, ei se silti korvaa biologista vanhempaa.

Toki äitiä ei voi kukaan korvata, vaikka täällä olis omaohjaaja ja kaikkee. (V6)

Niillä on tosi ammatillinen ote siihen, että ne ei niinku pala loppuun. Kun ei ne voi niinku samalla tavalla, kun ei se oo niiden tytär, mut selkeesti niinku välittää ja on tärkeä, niinku se lapsen hyvinvointi. (V4)

Omaohjaaja nähtiin lapsen läheisimpänä aikuisena. Silti lapsella on aina oma äiti ja omat vanhemmat, eikä omaohjaajaa nähty heidän korvaajana. Muutenkaan haastateltavat eivät tuoneet esille, että sijaishuoltoyksikkö korvaisi perhettä. Perheenjäsenet ja sijaishuoltoyksikön henkilökunta erikseen.

7.3 Muuttunut vanhemmuus

Huostaanotto vaikutti erään äidin kokemukseen vanhempana. Hän kertoi, ettei tunne itseään enää niin tärkeäksi lapsensa elämässä. Kiireellisen sijoituksen tai huostaanoton jälkeen suuri osa huoltajan tehtävistä siirtyy toimielimen päätettäväksi. Tämä tarkoittaa, ettei lapsen huoltajalla ole käytettävissä puhevaltaa lapsen huollon osalta samalla tavalla kuin ennen, vaikka lapsen huolto säilyykin kodin ulkopuolisen sijoituksen aikana huoltajilla. (Saastamoinen 2008, 134.)

Noo.. en ole niin enää tuota tärkeä.. taikka tärkeäki oon, mutte mä en voi vaikuttaa hänen asioihinsa niin paljon, ja toki hän on niin iso, ja pitäis itteki.(V6)

Äidin vastaukseen vaikutti myös lapsen ikä. Lapsen tulee murrosiässä itsenäistyä ja etsiä omaa itseään. Tämä äiti kuvaa, että sijaishuollosta huolimatta lapsen tulisi jo itse ottaa vastuuta omista asioistaan.

Haastateltavista suurin osa toi esille, etteivät he koe vanhemmuuden muuttuneen lapsen sijaishuollon myötä. Eräs äiti kuvaa, ettei sijaishuolto ole muuttanut hänen tunteitaan lastaan kohtaan. Lapsi on aina yhtä tärkeä, asuu tämä missä vain.

Ja mulla ei oo semmosta niinku.. niinku epävarmaa oloa, että tää olis niinku multa jotenki semmonen, että mä en rakastaiskaan mun lasta niin paljon, kun se on joutunu sijaishuoltoon, kun se on mulle aivan niinku selvä ja kirkas asia, että totta kai se on niinku mulle aivan yhtä rakas, ku muutenki. Ettei se sitä sillä tavalla oo muuttanu.(V4)

No mä silleen en oo kokenu että se silleen vanhemmuutta olis muuttanu.. mutta siis omaa itteeni.. sitä mun jaksamista. Se oli aika väsyttävää ku koko ajan sai vahtia, olla tuntosarvet jokasuuntaan, hirmu valppaana että mitä tapahtuu. Se oli ihan semmosta pelkäämistä.(V7)

Tässä sitaatissa haastateltava kuvaa, kuinka hän koki kantavansa liikaa vastuuta lapsestaan. Hän kuvaa haastattelussa, että hän jakaa vastuuta enemmän, ja sitä kautta myös jaksaa itse paremmin.

Eräs haastateltava toi esille päinvastaista. Hän koki vanhemmuutensa muuttuneen täysin. Haastateltava kertoi, että hän viettää paljon aikaa ulkomailla. Lasten sijais-

huolto on helpottanut hänen elämäänsä, sillä hän ei ole enää velvollinen kertomaan menoistaan sosiaaliviranomaisille.

No se on muuttunu niinku totaalisesti. Just silleen että mun ei tarvii sinne toimistoon mennä .. sosiaalitoimistoon katto tekeen niitä anomuksia .. et mä lähden nyt. (V1)

Toiset vanhemmat toivat esille, että heidän kasvatuksensa on muuttunut. He ovat jämäköityneet ja asettavat mielestään nyt selkeämmät rajat. Toisaalta vanhemmat toivat esille myös, että heidän arvomaailmansa ja myös parisuhde on muuttunut. Yhteisten vaikeuksien voittaminen on vahvistanut parisuhdetta, ja puolison kuunteleminen on entistä suuremmassa roolissa.

Mä oon huomattavasti jämäköitynyt, että siihen rajojen asettamiseen oon joutunut huomattavasti enemmän kiinnittämään huomiota, eli mä en pitänyt sitä samalla tavalla tärkeänä asiana, ja mulla se sana rajan käsitys oli vähän erilainen asia... (V2)

No, ainaki niin jotta sellasset asiat, mitkä oli silloin maailman vaikeempia, niin nyt ne on toissijaisia asioita, että se perhe on noussu sieltä takaa. (V5)

Ehkä ne meillä onki just kaivattua muutosta se, että mä oon enempi lähentyny vaimon linjaan, ja vaimo mun linjaa. Et me ollaan vanhempina paljon lähempänä silloin toisiamme. Että silloin on helpompi ehkä toimia yhdessä vanhempina.(V2)

Lapsen sijaishuolto sai haastateltavan miettimään omia arvojaan. Hän kertoo, kuinka asiat ennen saattoivat tuntua ylitsepäaseämmiltä, mutta sijaishuolto on tuonut perspektiiviä, eikä suuret asiat enää tunnu suurilta. Toinen haastateltava kertoi, että sijaishuolto sai aikaan perheessä kaivatun muutoksen. Haastateltava on lähentynyt puolison linjaa, ja kokee että he toimivat nyt yhdessä vanhempina.

Eräs äiti kertoi, että hän on oppinut jakamaan velvollisuuksia lapsen kasvatuksessa miehensä kanssa ja kokee jaksavansa nyt paremmin. Äiti kertoi, että aikaisemmin hän koki olevansa enemmän vastuussa lapsista.

Niin mä oon aatellu että se on vastuunottamista. Ja et jos muut eivät sitä kannu, niin mun ainakin pitää kantaa se vastuu, siitä että asiat

hoituu. Et nyt mä niinku silleen oon löytänyt itestäni semmosen puolen, että voi olla enemmän sitä semmosta vastuun siirtämistä myös.. Et se on myös sitä vastuunsiirtämistä lapsille itelleen ja sitten myös muillekin.. Ihan niinku meilläki keskinäisesti, että se on niinku semmosta vastuunjakamista, että mä en yritäkään ottaa kaikesta vastuuta. (V7)

Vastuuta hän kertoo siirtävänsä puolisolleen ja myös lapsille itselleen. Hän kuvaa, ettei hän enää yritä ottaa kaikesta vastuuta, ja osaa myös siirtää vastuuta. Aikaisemmin hän koki joutuvansa kantamaan yksin vastuun, koska koki asioiden hoituvan paremmin niin.

8 LASTENSUOJELUYKSIKÖLTÄ SAATU TUKI

Halusin viimeisen tutkimuskysymyksen avulla selvittää, miten vanhemmat kokevat saaneensa tukea sijaishuoltoyksiköltä. Varsinaisesti omaohjaajan tehtäviin kuuluu yleisesti yhteydenpito lapsen vanhempiin, mutta halusin selvittää, miten vanhemmat kokevat omaohjaajan roolin niin itselleen kuin lapsen elämässäkin.

8.1 Yksikkö ja omaohjaaja

Haastatteluissa tuli esille, että omaohjaaja nähtiin tärkeänä niin lapselle kuin vanhemmillekin. Omaohjaajan tehtäviin kuuluu lastensuojelulaitoksissa yleinen lasten asioiden hoitaminen, järjestäminen sekä lapsen asioista perillä oleminen. Omaohjaajatyöskentelyn tarkoituksena on vastata lapsen yksilöllisiin tarpeisiin. (Kyrönseppä, Rautiainen & Airio 1990, 7.) Vanhemmat kertoivat, että omaohjaaja on lapselle läheisin aikuinen sijaishuoltoyksikössä. Omaohjaajan tehtäviksi nähtiin lapsen tukeminen, tämän asioiden järjestäminen ja tämän kanssa keskustelu.

No mun käsittääkseni se on hirveen, ainakin lapselle se on hyvin tärkeä. Se on niinku läheisin ihminen täällä. (V6)

Mut se on hyvä että se oma on semmonen mistä lapsi tykkää, ja se saa kertoa sille, miltä on nyt tuntunu. (V5)

Vanhemmat kokivat omaohjaajan tärkeänä lapselle. Tämä nähtiin suurena tukena ja läheisimpänä ihmisenä sijaishuoltoyksikössä lapselle. Usein sijaishuoltoyksiköissä tehdään kolmivuorotyötä, jolloin lapsen ympärillä toimii useita aikuisia. Omaohjaaja nähtiin lapselle tärkeimpänä näistä.

Vanhemmat näkivät omaohjaajan roolin tärkeänä heille yhteydenpidon, lapsen hyvinvoinnin ja omaohjaaja tietämyksen perusteella. Haastatteluissa vanhemmat kertoivat, että omaohjaaja on selvillä lapsen asioista. Lastensuojelulaitoksissa on usein useampi työntekijä, jolloin nähtiin hyvänä asiana, että joku on perehtynyt oman lapsen asioihin.

Et jos mä haluan kysellä jotain syvempää tai tarkempaa, niin kyllä se varmaan tietää paremmin kuin joku muu.(V3)

Kyllä se on mun mielestä hyvä systeemi, että joku aina tietää... Että on niinku kaks. Että sitte ku toinen on lomalla, niin toinen on paikalla. Että kyllä ne on aina niinku perehtyny enemmän sun lapseen. (V4)

Siis silleen et se on hyvä, että tietää.. et on joku vastuuhenkilö paikassa, jossa ihmiset vaihtuu, ja on vuorotöitä tekeviä ihmisiä, niin sitten tavallaan niin ku ajattelee niin viime kädessä se tieto marssii omaohjaajalle. Et on joku ihminen joka koordinoi, et siinä ei niinku tuu semmossia että mä en nyt tiä et ku mä oon ollu vapailla ja että en siinä vuorossa, että jaa-a, oli siitä jossain kahvilla puhetta, mutta että se ei jää kellumaan. (V7)

Yllä olevista sitaateista tulee ilmi, että vanhemmat kokevat omaohjaajan olevan selvillä lapsen asioista, ja että hän on vastuussa lapsen asioista. Nähtiin myös hyvänä, että omahoitajia oli kaksi kappaletta, jolloin lapsen asioista tietävä oli varmemmin paikalla sijaishuoltoyksikössä. Vanhemmalle on varmasti tärkeää kokea olevansa selvillä lapsen asioista. Vanhemmat voivat kokea sen tärkeänä, että on joku joka huolehtii lapsen tarpeista ja asioista.

Eräs haastateltava toi esille, ettei hänelle ole selvää mitä omaohjaaja tekee. Hän kertoo, ettei ole nähnyt lapsensa omaohjaajaa kuin muutamia kertoja.

Me ollaan nähty omaohjaajan kanssa varmaan kaks kertaa. Se on vaihtunu. Mä en tiä mitä omaohjaaja tekee... Varmaan se että poika pystyis paremmin puhumaan omaohjaajan kanssa. (V1)

Toisaalta haastateltava kertoi, että ei ole lapseltaan myöskään kysynyt omaohjaajasta, vaan antanut heidän muodostaa suhteen rauhassa. Se, mitä he tekevät keskenään, ei kuulu ulkopuoliselle. Haastateltava kertoo sitaatissa, että omaohjaajalle pystytään puhumaan. Mielestäni tämä kuvaa lapsen ja omaohjaajan luottamuksellista suhdetta, jota tämä haastateltava halusi kunnioittaa.

Yksiköltä saatu tuki liittyi vahvasti lapsesta huolehtimiseen. Haastateltavat toivat esille arjen sujuvuutta yksikössä ja sen roolia omassa jaksamisessa. Eräs haastateltava kertoi kokemuksiaan aikaisemmasta sijaishuoltoyksiköstä. Hän koki, ettei taloa johdettu kunnolla, eikä esimerkiksi häntä informoitu silloin, kun hänen lap-

sensa karkasi yksiköstä. Nyt lapsi on sijoitettu eri yksikköön, ja haastateltu kokee jaksavansa paremmin.

Että jos mä näen niinku, että homma toimii, niin ei mulla oo siinä jaksamisessa yhtään mitään, et mun pitäis jotenki kauheesti purkaa mitään.(V4)

Vanhemmalle on tärkeää, missä lapsi on sijoitettuna, ja kuinka yhteistyö sijaishuoltoyksikön kanssa sujuu. Tälle haastateltavalle oli tärkeää, että sijaishuoltoyksikössä asiat hoituvat, ja että hän ei muuta tukea tarvitse.

8.2 Perhetyö

Haastateltavat kertoivat perhetyön olevan suuressa roolissa heidän jaksamisessaan. Osalla haastateltavista oli aikaisempia kokemuksia kaupungin perhetyöstä, mutta he kokivat saaneensa apua erityisesti Nuorten ystävien perhetyön tekijältä. Haastateltavat kokivat perhetyöntekijän sitoutuvan työhönsä. Kaiken kaikkiaan haastateltavat olivat hyvin tyytyväisiä perhetyöstä saatuun tukeen.

Todella paljon ollaan saatu tukea ja apua. Ja se on oikeesti, ettei se oo ollu semmosta näennäistä. Vaikka se, mitä me ollaan aikaisemmin käyty kaupungilla, et kyllä me ollaan saatu apua ja tukea, mut ei se oo auttanu. (V7)

Sieltä saadaan sitä apua, joka konkreettisesti meihin, perheeseen on vaikuttanu. Ja ollaan kyllä saatu. Ja se on ollu intensiivistä, ja et se heti rupes kattoo, et nyt teistä huolehditaan. (V2)

ja sitte on niinku tää perhetyö, mikä mun mielestä on niinku tosi hienoo, ja sekin sinä että se niinku toimii, että nyt ei käykkään, ja nyt siirretään. (V4)

Tutkimuksen laadun ja eettisyyden kannalta on hyvä miettiä näiden kommenttien suhdetta siihen, että olin haastattelemassa vanhempia perhetyön-

tekijän kautta. Se saattoi vaikuttaa vastauksiin, vaikka korostin omaa rooliani vaitiolovelvollisena. Perhetyöntekijä teki osaan perheistä hyvin tiivistä työtä, ja perhetyöntekijä voi muodostua läheiseksi ihmiseksi.

9 JOHTOPÄÄTÖKSET

Opinnäytetyöni tarkoituksena oli selvittää, miten sijaishuollossa olevien lasten vanhemmat kokevat vanhemmuutensa. Sain mielenkiintoiset haastateltavat, koska monella heistä oli lapsia vielä kotona. Toisaalta hyvistä haastatteluista huolimatta, erilaiset haastateltavat olisivat voineet tuoda erilaista näkökulmaa.

Aikaisempi tutkimustieto tuki haastatteluista saatua käsitystä vanhemmuuden alkamisesta. Mesiäislehto-Soukan (2005, 13, 199) Isät kokevat neuvolassa jäävänsä äidin varjoon, eikä heidän kanssaan keskustella riittävästi. Haastatellut äidit kokivat raskauden ajan olleen merkittävä äitiyden tunteen synnyssä, kun taas isät toivat esille synnytystä isyyden alkamisessa. Haastatellut isät eivät tuoneet raskausaikaa esille. Isät ja äidit olivat eriarvoisessa asemassa vanhemmuuteen valmistautumisessa, sillä äidit saavat tuntea sikiön liikkeit kohdussa. Isät toivatkin tutkimuksessa esille, että nyt he pystyisivät vastaamaan isyyden haasteisiin, sillä ikä on tuonut enemmän kokemusta. Äitiyteen liitetään paljon odotuksia, ja äitiydessä epäonnistuminen on kova isku naiseudelle. Haastatellut äidit eivät tuoneet vastaavia ajatuksia esille. Ehkä he valmistuivat äitiyteen raskauden aikana, ja heillä oli selvä äitiyden toteuttamisen malli olemassa, tai sitten he eivät kokeneet vastaavien ajatusten esiin tuomista sopivaksi äideille. Isyydestä ei ole olemassa samanlaista toteuttamismallia kuin äitiydestä. Kuten aikaisemmin kirjoitin, lasten leikeistä löytyy kyllä äiti, mutta harvoin isä. Eli lapsuudesta lähtien tiedetään mitä äiti tekee, mutta isän rooli voi jäädä epäselväksi.

Vanhempien roolit näkyivät hyvin perinteisesti haastatteluissa. Vaikka haastateltavat isät toivat vastauksissaan yhä esille kurin ja rajojen pitämisen tärkeyttä, toivat he vastauksissaan myös huolenpitoa ja lapsen tukemista esille. Uudessa isyydessä isän rooli nähtiin entistä perhekeskeisempänä, ja tämä saa tukea haastatteluistani. Äidin rooli nähtiin hoivaajana, ja haastatteluissa äidin ja lapsen välistä ainutlaatuisuudesta suhdetta tuotiin esille useaan otteeseen käyttämällä äidin rakkaus-termiä.

Osa haastateltavista toi esille myös äidin tärkeän roolin hyvän ruoan tekijänä. Vaikka osa haastateltavista toi tämän esille naurahtaen, voi mieltä, liittykö äitiyteen paljonkin stereotyyppisiä odotuksia, jotka mielletään hyvän äidin rooliin. Toisaalta haastateltavien vastaukset saattoivat pitää sisällään odotuksia siitä, millaisia vanhempien tulisi olla. On tärkeää pohtia, millaisen kuvan omasta vanhemmuudestaan he halusivat haastatteluissa antaa.

Suhtautuminen sijaishuoltoon oli vanhemmilla pääosin myönteistä. Vanhemmat näkivät sijoituksen pääosin lapsen edun mukaisena, mutta silti se aiheutti syyllisyyttä ja negatiivisia tunteita. Kujala (2003, 32) toteaa, että lapsen joutuminen sijaishuoltoon on kriisi, ja kriisin reaktiovaiheeseen kuuluu itsesyytökset. Haastatteluiden tulokset tukivat käsitystä, että lapsen joutuminen sijaishuoltoon on vanhemmalle aina kriisi, ja kriisi etenee tietyissä vaiheissa.

Pääosa haastateltavista kertoi, ettei kokenut vanhemmuuden muuttuneen sijaishuollon myötä. Kuudesta haastateltavasta seitsemästä oli lapsia kotona, ja he toimivat arjessa heille vanhempina. Toisaalta osa haastateltavista toi esille, että he ovat lisänneet kuria lapsen kasvatuksessa tai antaneet enemmän huomiota kotona oleville lapsille. Syynä tähän he mainitsivat, etteivät he halua sama toistuvan enää muiden lasten kohdalla.

Eniten hämmennystä herättänyt kysymys kuului, koetko jakavasi vanhemmuuden sijaishuoltoyksikön kanssa. Huomasin, että ne vastaajat jotka vastasivat tähän myöntävästi, toivat esille velvollisuuksia lapsen kasvatuksessa. Ne haastatellut, jotka eivät kokeneet jakavansa vanhemmuutta, perustelivat vastauksiaan sillä, ettei mikään korvaa perhettä. Eräs äiti kertoi, että hän on lapsensa äiti, eikä sitä mikään muuta. Toisaalta, ne vastaajat, jotka kokivat jakavansa lapsen vanhemmuuden, toivat esille vain velvollisuuksia. He eivät kyseenalaistaneet omaa asemaansa lapsen äitinä tai isänä sijaishuollosta huolimatta. He olivat tyytyväisiä huostaanottoon ja siihen, että joku jakaa vastuun lapsesta heidän kanssaan. He eivät tuoneet esille omaohjaajan tai muiden ohjaajien roolia vanhempien korvikkeina. Sijaishuoltoon joutumisen syinä olivat näillä perheillä lapsen oma käyttäytyminen, lapsen rajattomuus tai koulua käymättömyys. Osa haastateltavista kertoi-

vat ennen sijaishuoltoa kokeneensa olonsa voimattomaksi lapsen kanssa, ja sijaishuolto koettiin auttamisena. Vastaukset tähän kysymykseen saattoivat vaihdella jopa perheen sisällä. Eräs haastateltava toi esille omassa vanhemmuudessaan hänen tehtäväänsä huolehtia koulunkäynnistä ja läksyistä. Hän koki jakavansa vanhemmuuden sijaishuoltoyksikön kanssa, mutta kertoi ettei äitiä korvaa kukaan. Mielestäni tämä todistaa entisestään sitä, että vanhemmat kokivat jakavansa nimenomaan velvollisuudet sijaishuoltoyksikön kanssa.

Haastatellut toivat esille perhetyön suurta merkitystä omassa tukemisessaan. He kokivat perhetyön hyvin tärkeäksi oman jaksamisen kannalta. Omaohjaaja koettiin lapsen kautta tärkeäksi ihmiseksi. Omaohjaaja nähtiin lapselle tärkeänä tukena ja asioiden hoitajana. Vanhemmat toivat esille, että jaksavat paremmin, jos lapsi kokee saavansa tukea.

10 POHDINTA

Opinnäytetyöprosessi oli hyvin opettavainen mutta rankka kokemus. Toisaalta koin aiheen hyvin mielenkiintoiseksi ja tärkeäksi niin itselleni kuin muillekin. Rankan prosessista teki suuren aineiston litterointi, ja työn ohella opinnäytetyön kirjoittaminen. Litterointi-vaihe venyi itselläni luvattoman pitkäksi. Huomasin kuinka vaikeaa on työskennellä, jos työn palautuspäivään on aikaa.

Haastatteluita litteroitaessa mieleeni tuli paljon kysymyksiä, mitä olisin voinut vielä esittää. Olisin halunnut esimerkiksi selvittää enemmän isien kokemuksia neuvoloista, ja sen suhdetta isyyden alkamiseen. Tämä olisi voinut olla toinen mahdollinen aihe opinnäytetyölleni. Opinnäytetyöprosessin aikana aloin pohtimaan neuvolan toimintaa. Mietin, miten neuvolaan istuisi isätyöntekijä, joka keskustelisi isän kanssa tulevasta lapsen kasvatuksesta ja lapsen kasvamisesta.

Litteroinnin aikana huomasin, etten aina ymmärtänyt kysyä haastattelutilanteessa tarkentavia kysymyksiä. Nämä tarkentavat kysymykset olisivat voineet tuoda tutkimukseen uutta näkökulmaa, tai vain selittää jo esiin tulleita asioita. Opinnäytetyöprosessin lopussa huomasin, että kuinka paljon paremmin minun olisi pitänyt perehtyä kirjallisuuteen ennen tutkimuskysymysten tekemistä. Kuten aikaisemmin mainitsin, hyviä tutkimuskysymyksiä tuli mieleeni haastatteluiden jälkeen. Toisaalta olen ihan tyytyväinen nykyiseen aineistooni.

Tutkimusosaa kirjoittaessani mietin jatkuvasti, miten asiat ilmaisin. Lupasin haastatteluun osallistujille kappaleen omasta työstäni, ja mietin miten he reagoisivat työhöni ja tekstiini. Puhuin tästä aiheesta opinnäytetyön ohjaajani kanssa, ja hänen neuvostaan pyysin perhetyöntekijän vielä lukemaan oman työni läpi. Tätä kautta pyrin siihen, etten antanut pelkoni haastateltavien reaktioista ohjaavan työtäni väärään suuntaan ja siihen, että haastateltavien viesti tulisi lukijalle ymmärrettäväksi.

Haastateltavista suurimmalla osalla asui lapsia kotona. Mietin, millainen tutkimustulos olisi ollut, jos olisin haastatellut vanhempia, joilla on kaikki lapsen huostassa.

Miten he olisivat suhtautuneet muuttuneeseen vanhemmuuteen, ja miten he sitä kuvailisivat. Myös suhtautuminen huostaanottoon olisi voinut vanhemmilla olla erilainen.

Kuten aikaisemmin mainitsin, haastattelin vanhempia perhetyöntekijän kautta. Perhetyöntekijän ammattitaitoa ylistettiin, ja se koettiin tarpeelliseksi. Vastauksia tulee lukea kriittisesti, sillä perhetyöntekijän läheinen rooli perheelle saattoi vaikuttaa vastauksiin.

LÄHTEET

Bristolin, A. Perheensuojelu osaksi lastensuojelua. [WWW-dokumentti]. [Viitattu 8.11.2010.] Saatavilla:

<http://www.perheterapiayhdistys.fi/anitabirstolin/index.php?page=13>

ECTS –kompetenssit. 31.8.2010. [WWW-dokumentti]. Sosiaaliportti. [Viitattu: 3.10.2010]. Saatavilla: <http://www.sosiaaliportti.fi/fi->

[FI/sosiaalialanamkverkosto/sosiaaliala_ammattikorkeakouluissa/sosionomi_amk_t](http://www.sosiaaliportti.fi/fi-)
[utkinto/ects_kompetenssit/](http://www.sosiaaliportti.fi/fi-)

Granfelt, R. 1998. Kertomuksia naisten kodittomuudesta. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Hirsjärvi, S., Remes, P., Sajavaara, P. 2004. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

Huttunen, J. 2010. Isyyteen sitoutuminen ja sen merkitys miehelle. Suomen lääkärirehti?

Häggman, K. 1994. Perheen vuosisata. Perheen ihanne ja sivistyneistön elämäntapa 1800-luvun Suomessa. Helsinki: Painatuskeskus Oy.

Jallinoja, R. 1985. Johdatus perhesosiologiaan. Porvoo: WSOY

Jokinen, E. 1996. Väsynyt äiti. Äitiyden omaelämäkerrallisia esityksiä. Helsinki: Gaudeamus

Katvala, S. 2001. Missä äiti on? Äitejä ja äitiyden uskomuksia sukupolvien saattossa. Jyväskylä : Jyväskylän yliopisto

Kauhanen, S. 1998. Kohti uudenlaista isyyttä. Haastattelututkimus pienten lasten isien isyykokemuksista. Joensuu: Joensuun yliopisto.

Kemppainen J. 2001. Kotikasvatusta kolmessa polvessa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto

Ketokivi, K. 2002. Vapauden lumo ja vastuun taakka. Perheen perustaminen pidentyneen nuoruuden kulttuurissa. [Verkkojulkaisu]. Helsingin yliopisto. [Viitattu: 8.11.2010] Saatavilla:

<https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/3399/vapauden.pdf?sequence=2>

Klap, K. 2005. Perheen merkitys sijoitetun lapsen kuntoutumisprosessissa. Teoksessa: Laaksonen, S. & Kemppainen, M. (toim). Oljista, risuista vai tiilestä? Artikkeleita hoidon laatua tukevista tekijöistä sijaishuollossa. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto

Kyrönseppä, U., Rautiainen, J-M. & Airio T. 1990. Omaha-ohjelma. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.

Kujala, V. 2003. Jaetun vanhemmuuden mahdollisuudet. Sijoitettujen lasten vanhempien ryhmätoiminnan opas. Helsinki: Sininauhaliitto

Laakso, Riitta & Saikku, Peppi (1998) Hyvä huostaanotto? Aiheita 28/1998. Helsinki. Stakes.

Lapsuus ja perhe. Stakes [viitattu 2.11.2010]. Saatavilla:

<http://www.stakes.fi/FI/tilastot/aiheittain/Lapsuusjaperhe/lastensuojelu.htm>

L 13.4.2007/417. Lastensuojelulaki.

Linna, P. 1994. Perhe. Tampere: Tampereen yliopisto

- Mesiäislehto-Soukka, H.2005. Perheenlisäys isien kokemana. Fenomenologinen tutkimus. [Verkojulkaisu]. Oulun yliopisto. [Viitattu: 1.11.2010]. Saatavilla: <http://herkules.oulu.fi/isbn9514277260/isbn9514277260.pdf>
- Niemelä, P.,Siltala, P., Tamminen, T. (toim). 2003. Äidin ja vauvan varhainen vuorovaikutus. Helsinki: WSOY
- Nousiainen, K. 2004. Lapsistaan erillä asuvat äidit. Äitiysidentiteetin rakentamisen tiloja. Jyväskylä: Kopijyvä Oy
- Rautiainen, M. (toim). 2001. Vanhemmuuden roolikartta. Syvennä ja sovelle. Helsinki: Hakapaino Oy
- Reijonen, M. (toim) 2005. Voimaa perhetyöhön. Keuruu: Ps-kustannus.
- Saastamoinen, K. 2008. Lapsen asema sijaishuollossa. Helsinki: Edita.
- Suurpalo,S. 2007.Huono äiti? Äitiys lapsensa huostaanoton kokeneiden äitien sa-noittamana. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Vanhemmuuden roolikartta. [viitattu 7.11.2010.] Saatavilla: http://www.vslk.fi/index.php?option=com_content&view=article&id=10&Itemid=12

LIITE 1: HAASTATTELUKYSYMYKSET

Mikä on sijaishuollossa olevien lasten vanhempien näkemys vanhemmuudesta?

→Mitä äitiys / Isyys merkitsee itsellesi? Milloin koet sen alkaneen?

→Mitä merkityksiä sanat äiti ja isä sinussa herättää? Mitä ne ovat ennen herättäneet, ja mitä ne nyt herättävät?

→Miten koet vanhemmaksi tuleminen muuttaneen sinua?

→Mitä vanhemmuus mielestäsi on? Miten vanhempana oleminen näkyy arjessasi?

Miten sijaishuollossa olevien lasten vanhemmat kokevat oman vanhemmuutensa muuttuneen sijaishuollon myötä?

→Miten koet vanhemmuuden muuttuneen lapsen sijaishuollon myötä?

→Mitä samaa vanhemmuudessasi on verrattuna aikaan ennen sijaishuoltoa?

→Mitä erilaista siinä mielestäsi on?

→Mitä tunteita huostaanotto sinussa herätti? Miten nämä tunteet vaikuttivat itseesi vanhempana?

→Mitä tunteita vanhemmuus sinussa nyt herättää?

→Mikä on tukenut omaa tunnettasi vanhempana huostaanoton jälkeen?

→Miten huostaanotto on vaikuttanut omaan kokemukseesi vanhempana? Koetko jakavasi vanhemmuuden yksikön kanssa?

→ Onko käsityksesi vanhemmuudesta muuttunut? Laajentunut / supistunut?

→ Miten vanhemmuus mielestäsi nyt näkyy arjessasi?

→ Onko äitiyden / isyyden merkitys mielestäsi muuttunut sijaishuollon myötä?

Miten sijaishuollossa olevien lasten vanhemmat kokevat lastensuojeluyksikön tukeneen heitä omassa vanhemmuudessaan?

→ Miten näet teidän ja yksikön työnjaon lapsen kasvatuksessa? Miten se näkyy konkreettisesti? Miten yhteistyö sujuu?

→ Miten muuttunut työnjako on vaikuttanut käsitykseen itsestä vanhempana? Miten olette suhtautuneet muutokseen?

→ Minkälaisiin odotuksiin vanhempina olette törmänneet sijaishuoltoyksikön puolelta?

→ Miten olet kokenut omahoitaja-systeemin? Mitä lapsenne omahoitaja teille merkitsee? Miten omahoitajuus näkyy käytännössä?

→ Millaista tukea olette kokeneet saavanne yksiköltä? Mikä on ollut omahoitajan rooli tässä tukemisessä?

→ Millaista tukea haluaisitte yksiköltä? Millaisesta tuesta koette hyötyväne?